EXERCITATIO
DE
VRBIBVS GERMANICIS,
QVAM
D. O. M. A.
PRAESIDE
Clarissimo, Excellentissimo, Experientissimo Viro,
HERMANNO CONRINGIO
RHILOS. AC MED. DOCTORE, HVIVSQVE PROFESSORE PVBLICO,
Præceptore ac Fautore plurimùm
honorando
Ex ejusdem privatis præcipuè discursibus
concinnatam
PVBLICE IN ILLVST. ACAD. IVLIA
Ad XXII. Decemb. Anno CIƆ IƆ C XLI.
Defendit
GERARDUS BODE Hamburg.

)o(

HELMESTADI,
Typis HENNINGI MULLERI Acad. Typ.
Anno CIƆ IƆ C LII.

THESIS I.

DE regni Germanici Vrbibus agere quoniam animus eſt, prius in genere de Civitatum & Urbium origine atque cauſis quædam præfari forte haud abs re fuerit: ſi modo quid civitatis quid item urbis nomine indigitemus, paucis prius expoſuerimus. Ita enim non tantum præſtantiſſimorum philoſophorum ductum ſequemur, verum etiam multo rectius in ſequentibus progredi poterimus.

II. Eſt vero ἡ πόλις aut civitas, juxta optimum & dicendi & ſapiendi magiſtrum Ariſtotelem, nihil aliud quam ſocietas liberorum hominum bene beateque vivendi gratia conſtituta. Vrbs autem proprie mœnibus definitur & loci alicujus munitione.

III. Eſſe autem inter hæc maximum diſcrimen, cum per ſe manifeſtum eſt, tum vel exinde patet, quod totum aliquem Ducatum aut provinciam civitatem quandam appellare liceat, ſi nimirum iiſdem legibus utatur, non tamen unam urbem. Abſurdum enim foret Peloponneſum v. gr. licet unis mœnibus cincta eſſet, unam urbem dicere.

IV. Quanquam vero hæc prima ſit ſignificatio vocabuli civitatis eâque ratione ab optimis Latinis antiquis ſcriptoribus uſurpetur, ſequentibus tamen ſecu-

lis tere urbem cœpit notare & nihil aliud. Sic & urbis acceptio cœpit diffundi ad loca neutiquam munita, modò majorem ædium frequentiam conjunctam comprehenderent. Scilicet aut sparsim amplis spatijs locantur domus, aut sedibus conjunctis habitatur. Hoc vero fit vel paucis, vel paulò pluribus, vel denique ea multitudine coëuntibus domibus, quæ ad vitam sic satis bene degendam requiritur. Prior congregatio nobis ein Dorff / Latinis Vicus, nonnullis vulgo pagus audit. Altera imò & tertia si mœnibus careat, nobis ein Flecken / sequioris ævi scriptoribus minus Latine Villa, nonnunquam & Vrbs dicitur: sola tamen illa tertia eine Stadt appellatur, præcipue si eadem sit mœnibus cincta, quod proprie classicis scriptoribus Latinis Vrbs est.

V. Sed quicquid fit, quia de nomine tantum est questio, non est quod hic operose simus solliciti, sed nobis quidem *civitas* & *urbs* dicantur prout modo definivimus: interim vocabulo urbis potissimum utemur, utpote quod omnium commodissime & structuram & ipsam hominum societatem denotat.

VI. Hisce præmissis nunc videndum, quænam caussa primum homines commoverit civilem aliquam societatem inire, & multis adeo legibus sese subjicere.

VII. Sunt autem hac de re diversæ diversorum sententiæ. Nonnulli quidem omnem civitatem à tyrannico imperio initium sumsisse autumant; quasi nimirum primi tyranni domitos à se populos in unum coëgerint. Alij contra sponte credunt homines nonnullos coiisse, metu tamen quasi coactos, scelere improborum hominum ubivis late grassante.

IIX. A quibus tamen utrisque longe dissentit Aristoteles: vult enim ille hominem naturâ, h. e. naturæ

innato

innato instinctu ad civilem societatem ferri, adeoque naturâ esse animal πολιτικόν. Hominem namque etiam omni malorum metu absente, nihilominus naturâ civilem hanc societatem appetere.

IX. Videtur autem Aristotelis sententia præ alijs verisimilis, adeoque ut in cæteris ita & hac in re maxime sequenda. Nam primæ quidem illius & secundæ opinionis autores affirmare coguntur, quod si per Adami lapsum non in vitia defecisset humanum genus, nullam futuram fuisse civitatem; contra quam tamen omnino res se habere videtur.

X. Primo enim certum est, homini natura quasi ante lapsum etiam inditum esse sermonem: quorsum vero nisi societatis gratia? quippe cum instrumentum sit nulla alia de causa homini concessum, quam ut ea quæ nocent sibi quæve prosunt, & per consequens quid justum sit ac injustum eo significare possit; si vero nullus sit cum quo loquaris, ne quidem sermone tibi opus fuerit. Est autem homini sermo non tantum de ijs quæ ad domesticam, sed de omnibus etiam quæ quocunque modo ad vitam feliciter degendam requiruntur. Quod si igitur natura homini datum est illud quod non tantum requiritur ad societatem, verum etiam non aliam ob causam requiritur quam ob societatem, manifestum utique est hominem naturâ quoque ferri in societatem civilem: nisi frustra sermonis usum homini à natura concessum dicere velis.

XI. Secundo certum est & illud, quod licet homines non essent lapsi, tamen quidam ad imperandum quidam ad parendum fuissent nati; utpote cum discrimen hoc naturale prorsus sit homini, uti præclare observatum est Aristoteli *lib. 1. Polit. c. 5.* Videmus enim na-

tura fœminam quoad ingenij & judicij vires non minus ac ratione corporis viro esse imbecilliorem : videmus quoque naturâ inter jam adultos & pueros ut ætatis ita & ingenij discrimen vel maximum reperiri : habent enim pueri natura imperfectam consultandi vim, eoque alijs opus à quibus manuducantur, virtusque eorum perficiatur. Quod sane discrimen in hominibus etiam non lapsis animadvertere licuisset; quippe cum & ipsemet Salvator noster nullo licet peccato contaminatus, sapientiâ scribatur profecisse. Vt autem minus prudens obsequatur prudentiorum consilio & monitis, id vero recta ratio suadere videtur. Hinc itaque patet, tametsi lapsus nullus primorum parentum intercessisset, futurum tamen fuisse ordinem quendam & distinctionem obsequentium & imperantium. Talis autem ordo citra societatem nequicquam potest constitui.

XII. Procul dubio autem etiam tum, alij quidem omnia illa jussissent quæ ad vitam feliciter degendam postulantur; alij vero his in omnibus illis obtemperassent. At ubi est societas imperantium & obsequentium in omnibus vitæ negotijs quæ ad felicitatem requiruntur, ibi est civilis societas. Nihil enim aliud est civitas quam talium hominum societas perfecta, bene vivendi gratia instituta.

XIII. Tertio & illud constat, quoniam ob mutuam operam & vitam feliciter degendam ad societates inter se ineundas natura homines ducuntur, licet lapsi non essent, multo certe magis ad civilem societatem eosdem propendisse. Quisque enim quoad fieri potest bene & feliciter quam misere vivere satagit; atqui id nemini rectius quam in civili societate viventi obtingere potest, utpote quæ omnium perfectissima est & totius fere sufficientiæ

sum-

summam in sese continet. Vnde recte inquit Aristoteles *1. Pol. c. 2. eum qui natura in societate vivere nequit aut extremæ malitiæ esse aut homine potiorem:* etenim conjungi hominibus non posse ferarum est; at conjunctione non egere, solius est Dei.

XIV. Quanquam vero tam alte arcessenda merito est origo civilis societatis, omnino tamen concedendum est, aliam longe futuram fuisse faciem Reipublicæ, siquidem homines nullis sese peccatis contaminassent, quam nunc necessitate exigente passim solet institui. Multa enim nobis nunc profecto deficiunt, & tranquillitatem vitæ plurimum perturbant hominum scelera: quibus omnibus occurrendum nunc est per varij generis artificia, arma, consilia, opes, si modo velimus tranquille vivere; quorum tamen nullus fuisset usus, siquidem homines in primogenia integritate vitæ perstitissent.

XV. Atque hinc coacti sunt varie se contra petulantissimorum hominum injurias munire, unde progressu temporis urbes sunt exortæ: in quibus jam non tantum rerum ad vitam necessariarum ipsis copia suppeteret, sed quarum etiam beneficio hostium injurias à se propulsare possent.

XVI. Caeterum quò ad res Germanicas transeamus, urbium nullas Germanorum populis ante mille sexcentos præter propter annos habitatas fuisse, antiquam memoriam repetentibus facile apparet. Enim vero quæ de antiquiore urbium nonnullarum initio à quibusdam memorantur, figmenta mera sunt & inanes fabulæ, ut quorum fides nullis neque peregrinis neque domesticis monumentis sit subnixa. De suo ævo, hoc est, ætate Trajani diserte Tacitus, cui res Germanicæ fuerunt com-

compertissimæ : *Nullus Germanorum populis urbes habitari satis notum est : ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit.* Loquitur autem ille de Germaniâ magnâ : in ea scilicet quæ parebat Romanis cis Rhenum Germaniâ urbes tum fuisse, ipse non semel alibi prodiderat. Et vero hæc est causa quare pleræque urbes Germaniæ vel à fluvijs, vel campis, vel etiam sylvis nomen post acceperint: id quod late deducitur à Philip. Cluv. *Germaniæ Antiquæ l. 1, c. 13.*

XVII. Nec tamen nos Cluverio facile in alijs adsentimur, quæ de antiqua Germanorum habitandi ratione ille memorat, quasi nempe illum morem servaverint quem Tacitus Fennis adscribit, utut promiscue Germanis simile quid tribuere Seneca videatur. Sunt autem verba Taciti de Fennis: *nullos iis penates, vestitus pelles, cubile humum: nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur : huc redisse juvenes; hoc senum receptaculum fuisse: id beatius arbitratos quam domibus illaborare.*

XIIX. Neque vero hæc ad omnes Germanos trahenda, sed Fennorum id proprium. Idem certe Tacitus Germanis omnibus non ædium usum attribuit tantum, sed & struendi rationem narrat. Venedos idem inter Germanos potius referendos censet, quam inter Sarmatas, *quia domos figunt, Sarmatis in plaustro viventibus.* Neque ille Fennos audet Germanis accensere; quin testatur illis *miram fuisse feritatem, fœdam paupertatem*; quæ scil. omnia Germanis erant diversa. Vt proinde, quæ fuse & narrat & pingit de habitaculis Germanicis Cluverius, plus ficti habeant quam veri.

XIX. Id verius & certius, priscos Germanos non tantum dispersos hinc inde coluisse, sed & vicos inhabitasse

bitasse. Expresse Tacitus: *Vicos locant non in nostrum* (Romanorum videlicet) *morem connexis & cohærentibus ædificiis; suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia ædificandi.* Dudum ante Tacitum Cæsar *l. 4. de bello Gallico* scribit Menapios ad utramque Rheni ripam *ædificia vicosque habuisse.* Et vero Historici Romani passim vicos Germanorum memorant & domos rudes licet & incultas,

XX. Sed vicos quidem incoluerunt Germani prisci, urbes tamen nullo modo ferre potuerunt, quin potius ad exemplum Lacedæmoniorum pro mœnibus juventutem suam reputarunt, magno sibi dedecori existimantes mœnijs se valloque cingere. Vnde quoque Tencteri apud Tacitum *l. 4. Histor.* Vbijs istam ignaviam exprobrantes sic inquiunt: *Vt amicitia societasque nostra in æternum rata sint, postulamus à vobis, muros coloniæ, munimenta servitii, detrahatis: etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur: liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim majoribus nostris; quomodo lucem noctemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit.* Quomodo scil. Poloni hodieque ex antiquo more oppida munita non magni faciunt, neque eorum nisi exiguum habent numerum,

XXI. Neque vero Taciti fidem in dubium quis vocaverit opposito testimonio vel Julij Cæsaris vel Claudij Ptolomæi, quem paulo post Tacitum ætate Antonini constat Geographica sua conscripsisse. Enimvero Julius Cæsar & Svevis & Vbiis utrique Transrhenano tum populo sua opida adscribit *comment. IV. Suevos postquam per exploratores pontem fieri comperissent, more suo concilio habito nuncios in omnes partes dimisisse, uti de opidis demigrarent: liberos, uxores, suaque omnia in sylvas deponerent.* Et *com-*

 ment.

ment. VI. *Ibi is imperat ut pecora deducant, suaque omnia ex agris in opida conferant.* Neque potest negari Ptolomæum amplius non aginta in magna Germania recensere loca πόλεων nomine. Sed non est dubitandum, auctores illos per πόλεις aut *opida* nil quicquam aliud quam vicos non munitos intellexisse. Et vero neque ἡ πόλις neque opidum proprie urbem significat aut locum munitum. Et quidem ejus naturæ fuisse tum τὰς πόλεις Germanicas, vel unum Herodiani testimonium evicerit *l. 7.* in vita Maximini; cum enim scripsisset: *vicosq; omneis in concendendos diripiendosq; militibus concessit*: subjungit; *namque opida eorum* (τὰς πόλεις αὐτῶν) *atque ædificia omnia ignis depascitur*, uti liqueat Herodiano τὰς πόλεις hic esse idem ac τὰς κώμας.

XXII. Pari vero ratione non est quod ex burgi appellatione, jam Ptolomæi ævo nonnullis locis adjecta, mœnia & fossas Germanis usurpata quis credat. Etenim est *burgus* quidem Romanis sequioris ævi *castellum parvulum*, ceu testatur Vegetius *l. 4. cap. 10.*; at alia significatio obtinuit olim apud Germanos. Diserte enim Orosius *l. 7. cap. 22.* & Isidorus *l. 9. cap. 2.* de Burgundionum vocis origine disserentes: *crebra habitacula constituta burgos vulgo vocant.* Clarius Luitprandus *l. 3. c. 12: ipsi* (Germani scilicet) *domorum congregationem quæ non clauditur, burgum vocant.*

XXIII Sed quid in re clara opus est verbis? Sanè nemo historicorum qui expeditiones Romanas in Germaniam usque ad seculum à nato Servatore quintum sat prolixe descripserunt, vel verbulo urbis alicujus per Germaniam magnam meminerunt. Quin nec vicos aut ædificia aliter describunt ac Tacitus, ceu ex Herodiano est manifestum. Ammianus Marcellinus *l. 16. cap. 3.* narrat Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetes,

tes, Vangiones & Moguntiacum civitates, Germanos transrhenanos possedisse quidem, non tamen ipsas urbes sed territoria inhabitasse, *nam*, ait, *ipsa oppida ut circumdata retibus lustra declinant.*

XXIV. Quin igitur magna Germania nullam habuerit urbem ante quintum seculum Christianum, non est dubitandum. Sequentibus usque ad seculum nonum temporibus paucæ itidem vel prope nullæ extructæ sunt à Germanicis populis, qui certe Germanico solo non egressi sunt. Neque vero in ullo bonæ fidei scriptore reperias mētionem ullius urbis tanto tmporis spatio structæ, in immenso illo terrarum tractu qui Danubio, Rheno, Bohemicâ & Thuringicâ sylva usque in Saxoniam aut VVestphaliam definitur: si unum fortè exceperis VVurtzburgum, cujus in vita S. Kiliani fit mentio; ita tamen ut nescias urbsne tum fuerit an opidum aliquod nullis cinctum mœnibus.

XXV. De Thuringia tamen proditur apud Gregorium Turonensem *lib. 3. Hist. Franc. c. 4. & 7.* & Witikindum Corbejensem *Histor. Saxonicæ l. 1.* urbem munitam Schidingam ad Unstrutum sitam à Saxonibus occupatam, quo tempore per Theodoricum Francorum regem Thuringiæ regnum est destructum, h. e. circa annum 524. Sed præter hanc unam (cujus nunc etiam vestigia perierunt) urbs alia nulla memoratur.

XXVI. Nec in Frisia ullam urbem videntur invenisse Franci, quando regnum ejus eversum est per Carolum Martellum, si unum excipias Trajectum ad Rhenum à Romanis extructum; certè ejus ævi monumenta nullam memorant urbem à Francis occupatam. Venit autem eâ ætate Frisiæ nomine omnis maritima ora à

Rheno ad Visurgim, adeoque & Hollandiam & Zelandiam tum comprehendit.

XXVII. Id certissimum videtur, ætate Caroli Magni in omni Saxoniâ i. e. VVestphaliâ, Angrivaria, omnique illo tractu qui est inter Visurgim, Albim, Melibocum montem & Salam amnem, imo nec trans Albim ad Eidoram usque, ubi nunc floret Holsteniæ Ducatus, nullam omnino urbem inventam. Cum enim ab Aimoino inque Annalibus Francicis aut Fuldensibus diligentissime narretur quid quoque anno in bello Saxonico gestum, quibusve modis libertatem suam Saxones defenderint, urbis tamen nullius vel levis fit mentio. At vero obsidere & occupare utique debuisset urbes Carolus, si quæ tum extitissent. Quid? quod soli Westphali legantur duobus sese castellis tum defendisse, Eresburgo & Sigeburgo. Sane nec arx quidem ulla à Carolo inter Visurgim, Salam & Albim aut trans Albim occupata memoratur. Quo colligere est, nullam tum extitisse.

XXIIX. Enimvero & urbibus nonnullis & castellis Saxonicis longe altior origo à quibusdam adscribitur. Ad proculdubio habenda potius fides ijs qui illis quæ narrant vel interfuere vel non procul abfuere: adeoque ad quos incorruptior fama potuit pervenire. Is vero est auctor annalium quos laudavimus, & porro antiquus vitæ Carolinæ scriptor. Itaque nec Bardervvicum verosimile est mœnibus tum cinctum. Meminit enim ejus auctor annalium anno 795; sed minimè ut urbis munitæ. Poëta ille diserte *nobilem vicum* indigitat. Similiter constat ex ijsdem annalibus, tum primum Hamburgi jacta fundamenta castello contra Sclavos extructo nomine *Hudbecke* aut *Hubocke*. Testantur enim anno 807. ab exercitu Francico ad Albim constructum castel-

castellum : item anno 808. castalla duo ad Albim à Carolo condita adversus Sclavos; anno vero 810. disertè inquiunt: *Castellum nomine Hobbuchi Albi flumini contiguum, in quo Odo legatus Imperatoris & Orientalium Saxonum erat præsidium, à VVilsis captum.* Hochbuchi esse Hamburgum, præter alios docet nos Albertus Stadensis ad *annum 811. Castelli* tantùm quoque nomine venit Hamburgum auctori Annalium anno 845. Mitto alios errores. Vel ex eo autem liquet, nullam urbem inter Visurgim & Albim Saxonibus tum habitatam, quoniam Carolus Episcopos & Bremæ & Verdæ constituit: quam utramque urbem mœnibus tum caruisse constat. Et tamen locis tum potissimis datos Episcopos ex more & lege veteri Christianorum, nullum dubium est.

XXIX. Cæterum in exstruendis urbibus Germanicas gentes superarunt Venedi, illi qui circa seculum Christianum sextum quicquid est inter Salam & Vistulam fluvios, mare Svevicum vel Balthicum usque in Holstenios Saxones, ea tempestate habitatoribus Germanis vacuum, occuparunt. Hos enim jam ætate Caroli Magni & urbes & castella coluisse, suaque habuisse & Balthicum mare emporia, haud difficile est probatu ex Francicis Annalibus, omnium antiquissimo harum rerum monumento. Memorant enim anno 789. *Dragavviti* VVilsorum trans Albim urbem: anno 808. Obotritorum etiam trans Albim quædam castella & urbem à Danis aut capta aut oppugnata : *Rerick* item nobile emporium ad Oceanum vel potius mare Balthicum ab ijsdem destructum *translatis inde negociatoribus:* anno 809. Smeldingorum quandam *urbem maximam* ab Obotritis captam. Hi vero populi Venedici omnes trans Albim vixerunt ad Varnum usque, mare Balthicum & Cimbri-

cam Chersonesum. Si verâ quoque sunt quæ de *VVinetha* Usedomi insulæ urbe circa annum Christi 830. vel ab Heldungo Sueciæ rege eversâ, vel marinis fluctibus haustâ nonnullis (inter quos & Chytræus *Saxoniæ l. 1.*) narrantur, habuit jam tum & Pomeraniæ littus *urbem frequentiâ commerciorum, magnificentiâ, opibus & potentiâ florentissimam.* Forte jam tum & *Iulinum* famosum emporium & anno 1168. à Waldemaro I. Daniæ Rege dirutum floruit.

XXX. Sed de Urbibus illis Venedicis ab ea quidem usque ætate per obscura memoria superest. Et verò quæ tum maximo in pretio, sequenti tempestate unà cum ipsa gentis illius libertate dudum perierunt; quæ verò nunc potissimæ sunt famæ in omni illo trans Albim tractu, illæ aliquot post seculis demum sunt conditæ.

XXXI. Si verum itaque fatendum est, (exceptis pauculis illis Venedorum) trans Danubium quidem & Rhenum, ad usque seculum Christi nonum, nulla urbs Germanis est habitata. Sed *Cisrhenana* Germaniæ ab eo usque tempore quo Gallia omnis per Iulium Cæsarem in provinciam est redacta, alia semper fuit conditio. Partim enim in ipsa Gallica Rheni ripa, partim alibi passim extructa sunt à Romanis castella plurima, conditæ quoque urbes, quæ paulatim in magnitudinem insignem excreverunt. De Druso Florus: *Drusus in tutelam prrvinciarum præsidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim: nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit.*

XXXII. Germanicæ autem originis populi tum fuerunt, non illi tantum qui ad ripam proximè, sed & qui remotius ab illa, Belgicæ provinciæ partem

colu-

coluerunt; quod præclare demonſtravit Philippus Cluverius. Non eſt vero inſtituti mei enumerare hic omnia caſtella omnesque urbes in utraque Germaniæ provincia ſuperiore & inferiore vel primâ ac ſecundâ, parteque Belgicæ, florentibus Romanorum rebus, ad uſque ſeculum Chriſtianum quintum extructa. Id operæ eſt pretium heic notaſſe, metropolitanas urbes tum audiviſſe Belgicæ primæ quidem Auguſtam Trevirorum; Germaniæ primæ Moguntiacum; Germaniæ ſecundæ Coloniam Aggrippinenſem: quæ hodieque ſedes præbent tribus primarijs Germanici regni Archiepiſcopis. Præter autem has tres metropoles, libellus provinciarum civitatumque Galliæ primarias urbes has recitat: Germaniæ quidem primæ, *civitatem Argentoratenſium h. e. Strasburg: civitatem Nemetum, h. e. Spira: cavitatem Vangionum h. e. VVormacia.* Germaniæ ſecundæ, *civitatem Tungr.* Vtriuſque autem Germaniæ potisſima proculdubio illa Aggrippina fuit, quod *Romana colonia eſſe meruiſſet*, ut loquitur Tacitus. Eoque & Ammianus *lib. 15.* vocat eam *urbem magni nominis l. 16. urbem munitiſſimam*, Zoſimus lib. 1. *urbem Rheno adjacentem maximam.*

XXXIII. Itaque jam ea tempeſtate habuerunt Germani Ciſrhenani florentisſimas urbes. Fuere autem jam tum cum alibi in Gallijs, tum in provincia etiam maxima Sequanorum aliæ ijs haud impares. Cis Danubium item celebri fama urbes floruerunt per Rhætiam, Vindeliciam, Noricum & Pannoniam. Quæ cum ſequentibus ſeculis in Alemannorum, Bajoariorum aliorumque Germanicorum populorum poteſtatem devenerint, hodieque ſolis Germanis habitentur, Vrbium Germanicarum originem quærentes nefas eſt latere. Eminuit autem tum inter omnes cis Danubium in Vindelicis

Augu-

Augusta colonia, non minus clarâ hodie famâ, mutatis licet cultoribus.

XXXIV. Cæterum hæ florentissimæ urbes & munitissima castella à Germanicis populis, qui Rheno & Danubio transgresso in Galliam omnem, Pannoniam, Vindeliciam & Noricum sese effuderunt, aut vastata sunt aut penitus excisa, aut certe pessimis modis mulctata. De Galliæ excidio in medio est querela S. Hieronymi *epist. 11.* *Moguntiacum nobilis quondam civitas capta atque subversa est, & in Ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longâ obsidione deleti. Rhemorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebates, Morini, Tornasius, Nemetes, Argentoratus translatus in Germaniam.* Attingit autem ille tantùm eam cladem quam circa annum quadringentesimum à Vandalis & confœderatis populis duce Caroco & Godegisilo passæ sunt Galliæ: quam tamen ludum jocumque dixeris præ illa tempestate, quam Attila cum omnibus fere Germanicis gentibus sibi sociatis Galliæ intulit. Et tamen de Caroco memoriæ proditum est ab Aimoino *l. 3. c. 1.* quærenti quomodo *magni* nomen consequi possit respondisse matrem: *maximis urbibus & munitionibus destructis & incolis interfectis. neque enim posse eum pulcriores firmioresque urbes condere, eoque proximum esse earum everfione belli gloriam ad posteros propagare.* Quod ille consilium haud segniter est exsequutus.

XXXV. Passæ autem hanc cladem ad Rhenum sunt potissimùm maxima illa Sequanorum provincia, inque ea nobilissimæ urbes Vindonissa & Augusta Rauracorum, ut & Germania prima vel superior, hujusque urbs Argentoratus. Paulò mitius Germaniam secundam & Belgicam primam alteramque Franci videntur tractasse: neque enim mœnijs leguntur urbes nudasse, etsi

inco-

incolarum magna parte trucidata, etiam ipsi solitudinem prope ijs induxerint. Et sane ea de causa Belgicæ utriusq; & Germaniæ primæ urbes post illam tempestatem primæ omnium videntur respirasse.

XXXVI. Quamvis vero devictis Alemannis, Burgundis & Bajoariis, quicquid cis Rhenum & Danubium Germani occupaverant, in ditionem Francorum pervenerit, Merovinga tamen regia familia rerum potiente, paucæ urbium antiquarum valuerunt ex ruinis nonnihil resurgere, tantum abest ut pristinum splendorem recuperarint, vel in majorem amplitudinem excreverint. Multo minus novæ quædam urbes tum conditæ. Nihil sane horum legas in ejus ævi monumentis. Bene Franciscus Guillimannus *l. de episcop. Argentinens. cap. 3: In agriculturam, relicto deinceps bellandi ex parte studio, conversi Alemanni Francique vicos innoluere, neque quas recuperaverant urbes vel munimenta instaurarunt, aut ferè habitavere; sive ne rursus illis, ut ante sæpius, ejicerentur à principio formidarent: aut vetere & ex Germania allata consuetudine manendi in aperto.* Vix semel legere est: *Chilpericum Regem misisse ad Duces & Comites civitatum, ut muros componerent urbium, resque suas cum uxoribus & liberis intra murorum munimenta concluderent, atque repugnarent viriliter, si necessitas exigeret.* Frigidum certe mandatum caruit effectu, nec quis paulo nobilior temere intra mœnia recessit.

XXXVII. Scilicet nihil tum fuit quod incrementum daret urbibus: non immunitas incolarum; non commercij frequentia; non inhabitatio denique illustrium hominum, quorum vita profusior attrahit opificum aliorumque ministrantium manum. Quæ omnia diu post insequutis demum temporibus evenerunt. Igitur aut sine mœnibus inter rudera sua manserunt tum illæ Cis-

rhenanæ & Cisdanubianæ Vrbes, aut verò si mœnia antiqua servarunt, incolis destitutæ magnas solitudines comprehenderunt.

XXXIIX. Paulò melior fortuna videtur eas respexisse sub Carolingis. Omnes scilicet nobiliores urbes episcopos tum acceperunt, adeoque ædibus sacris & monachorum claustris passim ornatæ sunt. Mitigatus quoque imperij in cives pristinos rigor videtur, & pacatis magis Germaniæ rebus, sine dubio commercijs quoque locus major est apertus. Sed tamen & hanc fortunam una cum imperio Francorum, cis Danubium quidem Vngarorum, cis Rhenum vero Normannorum in mediam Germaniam fœdæ & crudelissimæ incursiones turbaverunt. Quam rem acerbissimis querelis ejus ævi scriptores persequuntur: ex quibus constat, plerasque tum urbes iterum ferro & igne omne decus perdidisse.

XXXIX. Sed Saxonicorum Cæsarum imperio uti toti Germaniæ ita & urbibus nova lux affulsit. Eum vero statum antequam exponamus, forte operæ fuerit pretium paucis exponere quæ reipublicæ facies fuerit priscæ Germaniæ: quæ conditio urbium provinciarumque, & antiquo Romanorum & subsequenti Francorum imperijs florentibus. Hisce enim expositis, & Vrbium & vicorum Germaniæ vetus quidem fortuna clarissime elucescet, & quæ post invaluere longe rectius poterunt doceri.

XL. De Republica autem acturos ante omnia latere nequaquam oportet, aliud esse noscere integram aliquam urbem, & aliud cognoscere rempublicam alicujus urbis. Quæ enim distinctio est inter cognitionem totius & cognitionem partis principalis, ea quoque differentia est inter notitiam integræ alicujus urbis & cogni-

cognitionem Reipublicæ. Nam omnis civitas notat perfectam hominum societatem beate vivendi gratia institutam; Respublica autem ac πολιτεία est quasi anima ac ratio & forma illius societatis, & quidem potissimum circa partem imperantem aliosque magistratus ac judicia.

XLI. Sane qui integram aliquam civitatem novit, idem non potest ignorare & statum seu formam illius societatis, hoc est, Rempublicam; at vero qui Remp. tantum novit, non novit omnia quæ ad civitatem pertinent: quamplurima enim ad eam requiruntur, quæ nequaquam Reip. nomine veniunt. Primum enim omnis civitas constat multitudine hominum, constat etiam loco quodam, postulat deinde alimenta, postulat præterea & munimenta aliaque quamplurima, utpote cum non unius tantum commodi gratia sit instituta, sed omnem prorsus respiciat vitam. Vnde qui propositum sibi habet integræ alicujus civitatis naturam pernoscere, illi profecto ad omnia isthæc & similia est attendendum. At cum πολιτεία seu Resp. denotet solùm constitutionem civilis alicujus societatis circa regimen ejus ac magistratus & judicia, manifestum est, qui horum sibi notitiam comparavit in aliqua civitate, illum ea quæ ad Rempublicam istius civitatis attinent, omnia penitus habere explorata.

XLII. In Germaniæ igitur antiquam rempubl. inquirentibus, principio notandum, majores nostros propter ingenitam animorum feritatem non tantum nullam communem habuisse Rempublicam, sed ne junctas quidem sedes inter sese passos esse. Quod cum ex aliis, tum vero omnium optime ex C. I. Cæsare licet

cognoscere; ita enim ait ille VI. comment. libro: *Civitatibus maxima laus est, quam latissimis circum se vastatis finibus solitudines habere, hoc proprium virtutis existimant, expulsos agris finitimos cedere, neque quenquam prope se audere consistere: simul hoc se fore tutiores arbitrantur, repentinæ incursionis timore sublato.* Quapropter in Romanorum monumentis videmus, eos non cum vicinis tantum gentibus, verum etiam inter sese perpetua bella gessisse. Et certe florentibus Romani imperij rebus, nullus fuit populus magis ad bella natus, quique plus Romanis negotij facesseret, quam Germani. Et Tacitus quidem *libro de moribus Germ. cap.* 37. Martium illum animum his verbis prodit: *Sexcentesimum & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum Imp. Trajani consulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur, tam diu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio multa invicem damna, non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ Galliæve, ne Parthi quidem sæpius admovere: quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas, &c.* Hæc ille: majora profecto dicturus, si fractas imperij Rom. vires Germanicis manibus conspexisset.

XLIII. Verum enim vero tametsi non in unam Remp. tot populi potuerint conspirare, unius licet originis atque ejusdem linguæ essent, singulis tamen non fuisse nullam reipublicæ formam, vero valde est simile, & ex antiquis quoque monumentis licet colligere. Sicuti enim in universum nulla societas sine legibus stare potest, ita quoque populos istos feroces ut non absque societate sic nec absque legibus & imagine quadam reip. vivere potuisse certissimum est; licet optimam quidem reip. formam non habuerint, utpote qui rudes essent & veræ virtutis ignari.

XLIV.

XLIV. Quænam vero ea fuerit, & oftendunt nobis clariſſime Romanorum ſcripta, & vero iis etiam tacentibus ingenium & mores ipſorum eandem abunde produnt. In tanta enim animorum ferocia & fortitudine, quis dubitaverit incredibile quoque fuiſſe libertatis ſtudium? Eſt quippe libertas finis quaſi fortitudinis, omnisque militaris rei & gloriæ mater vel nutrix. Et vero hanc ubique etiam à Romanis hoſtibus noſtris deprædicatam legimus, atque eo quidem magis quo ægriore animo ereptam ſibi eandem per Cæſares dolebant. Sufficiat unius è multis Lucani teſtimonium adduxiſſe, qui *lib. VII. hiſt.* ſic canit:

Libertas ultra Tanaim Rhenumque receſſit,
Et toties nobis jugulo quæſita negatur,
Germanum Scbyticumque bonum.

At vero ubi libertatis cura maxima, ibi indubie non potuit non ſuapte ſponte prodire aliquid illius reipublicæ, quam popularem vel Democraticam vulgo appellitamus. Hæc enim ſeſe præ omnibus effert civium ſuorum libertate: adeo ut Libertatis vocabulum Regio & Oligarchico dominatui ab optimis ſcriptoribus plerumque ſoleat opponi, & multi juxta Philoſophum *6. Polit. c. 2.* in ſola hac reip. forma libertatem ſe conſequi poſſe arbitrentur.

XLV. Quamvis autem hæc ita ſeſe habuerint, veriſimile tamen per ſe ſtatim fit, etiam ſilentibus imo amiſſis Romanorum monumentis, non potuiſſe meram aliquam Democratiam tum temporis ullo in populo Germanico obtinere. Vbicunque enim populus rudis eſt, avidus tamen bellandi, ſponte ſua ſtatim abitur à pura Democratiæ forma, & nonnihil Ariſtocratici ſtatus ſudoritur, poteſtatem quamlibet majorem neceſſitate

tantum nobilioribus adeoque prudentioribus imponente. Itaque non potuit non commune olim fuisse omnibus Germaniæ civitatibus, reipublicæ formam non simplicem habere, sed ex populari & optimatum statu temperatam.

XLVI. In quibusdam vero etiam necessario aliquid Regium, Laconicum tamen aut Æsymneticum non potuit non commisceri. Neque enim bella administrari recte nisi uno imperante possunt, qui perpetuus sit necesse est, si quidem non multi fuerint paris prudentiæ, bellum tamen perpetuo trahendum sit.

XLVII. Ad hunc vero modum Germanicos populos rempublicam suam olim instituisse, multis testimoniis veterum scriptorum alias ostenditur. In ipsis autem Germanicis vicis ex parte penes nobiles, ex parte penes plebem ingenuam arbitrium fuisse reipublicæ, vel unus Tacitus nos docuerit. Disertè enim testatur fuisse Germanis *Principes qui jura per Pagos Vicosque reddiderunt.* Hos autem fuisse nobili stirpe natos idem prodit: *insignis*, inquiens, *nobilitas aut magna patrum merita Principis dignationem etiam adolescentulis assignant,* Iuris itaque dicundi potestas in singulis Gemaniæ vicis penes unum aliquem fuit nobilem. Verum ille solus quidem jus illud haud tenuit, sed ex ipsa plebe delecti nonnulli, judicio assessores dati. Disertè iterum Tacitus: *centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas adsunt.* Ingenuos autem hos comites seu assessores fuisse, non servili aut libertino genere natos, itidem nos docet Tacitus: *Liberte* (inquit) *non multum supra servos sunt, raro aliquid momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos & super nobiles ascendunt. Apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.*

XLIIX.

XLIIX. Illis verò Principibus nullum fuit jus aut tributum suis indicendi aut leges statuendi, nullum item fuit belli ac pacis arbitrium, nisi plebis consensu impetrato. Principum porro illorum successio neque plane hæreditaria fuit, neque plane electitia, ætate quidem Taciti; sed ea quæ hodie in Dania & Polonia est Regum. Constituti scilicet sunt in majoribus totius populi comitiis. Clare Tacitus: *eliguntur in ijsdem concilijs & Principes*. Adeoque eligendi jus non fuit penes unius alicujus pagi incolas, sed apud optimatum & delectorum ex omni plebe concilium.

XLIX. Verum hæc alibi rectius docentur: id hoc loco adjiciendum solummodo est, Principes illos, quos appellat Tacitus, ab antiquissimis usque temporibus Germanice Graven dictos, utpote cum hæc vox judicem significet. Assessorum quoque illorum jam antiquitus receptum nomen Germanis est Schepen / Schöppen / Schöpffen. Quo liquet, antiquissimis illis temporibus jurisdictionem in pagis & vicis fuisse penes *Graviones* & *Scabinos* aut delectos ex ingenuis: nullibi autem omnem eam commissam vel soli plebi, vel uni alicui præcipuæ nobilitatis.

L. Quæ juris dictionis autem, eadem & meri mixtique imperij fuit ratio. Neque enim legas, vel delectos illos Scabinos sine Gravione, vel sine Scabinis Gravionem in quenquam animadvertisse. Ita nec de summa reipublicæ quidquam constituere vel plebi licuit soli, vel soli Gravioni: sed ad concilium, si quid majoris rei esset constituendum, etiam ex plebe delegati una cum Principibus convenerunt: quod expressis verbis docet Tacitus. Absque dubio tamen in omnibus his maxima vis & auctoritas Principum fuit. His enim inter se

de mi

de minoribus rebus consulere & statuere fas, etiam [illegible] i-
fulta plebe; de majoribus negotiis [illegible] fuit; cu[illegible] quæ-
vis sit, notum prudentioribus. In jure dicundo etiam Sca-
bini suis Gravionibus *consilium* solummodo & *auctoritatem*
addiderunt: potissima autem potestas adeo fuit Gravionum
illorum, ut nulla plebis facta mentione simpliciter dicat I.
Cæsar comment. VI: *In pace nullus est communis magistra-
tus: sed principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt,
controversiasque minuunt.*

LI. Hæc antiquissima reipublicæ Germaniæ forma ut omnibus ejus populis placuit, ita & in hac Saxonia obtinuit ad usque ætatem Caroli Magni. Omnes enim pagi seu Govæ (ut semigermanica utar voce) habuerunt suos Comites, (quomodo Graviones cœperunt dici) qui jura dicerent cum delectis è populo aut scabinis. Ita & in vicis omnibus, quorum pars urbium dignitatem post accepit, jurisdictio Comitum fuit, simulque merum ac mixtum imperium; ut tamen & in his locum aliquem suum plebs per delectos servaret. Cum autem tres in populos adeoque totidem civitates Saxonia divideretur, ne singulis quidem pacis tempore unus aliquis communis magistratus fuit, sed imminente bello, comitum aliquis prout virtute fuit major, in sua gente Dux creatus est, *certis terminis exercitus congregandi potestate contentus*: quæ verba sunt Widekindi Saxonicorum scriptorum antiquissimi. Nec vero trium populorum communis aliquis Dux electus, *nisi universali bello ingruente. Quo peracto*, (iterum verba sunt widekindi) *æquo jure ac lege, propria contentus potestate unusquisque vivebat.* Verum hæc testimonijs ostendere alterius est instituti.

LII. Igitur nulli tum vici, nulli pagi non sub Gravionibus fuerunt, illustri & antiquissima ortis prosapia.

Nec tamen illis libera fuit aut infinita in plebem ingenuam potestas; sed in ipsius jurisdictionis partem hæc venit, tantum abest ut legum, pacis belli arbitrium ad solos Graviones pertinuerit. Hæc autem omnia uti in proclivi est demonstrare, ita fabulosa liquet esse quæ à nonnullis memorantur de ejus tempestatis republica. Quasi nempe Saxonia metropoles aliquot habuerit, easque liberrimæ potestatis, nullique nobilium imperio subditas. Aut, quod alij narrant omnem jurisdictionem cum mero ac mixto imperio, item arbitrium belli & pacis, tantùm in Comitum vel unius Regis infinita potestate fuisse collocatum, plebi obsequij gloriâ tantum relictâ.

LIII. Sed ab antiqua illa liberæ Germaniæ republica ad eos pergendum est, qui in Romanorum imperium concesserunt. Cisrhenanis igitur Germanicis populis postquam in Romanorum ditionem pervenerunt haud est dubium parum vel nihil pristinæ libertatis reliquum mansisse. Dura quippe provinciarum sub Romanis fuit conditio. Accipiebant enim ab ijs magistratus suos & judices annuos cum imperio & securibus, qui juxta mores & præscripta Romanorum eos vivere cogerent, proprijs ipsorum legibus & institutis abrogatis; imò quo magis servitutem agnoscas, lingua non sua sed Romana uti oportuit. Civilis Batavus apud Tacitum *l. 4. Hist.* Treveris genti origine Germanicæ servitutem illam exprobrans, sic infit: *Vos autem Treveri, cæteræque servientium animæ, quod pretium effusi toties sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, & dominorum ingenia?* Scilicet tria potissimum fuerunt servitutis tum incommoda. Primum, quod cogerentur habito delectu eoque iniquissimo, Romanis etiam inviti militare. Alterum, quod immanibus tri-

butis per publicanos i. e. harpyias & hirudines atteri erentur. Tertium, quod herilem magistratum quotannis Româ acciperent, qui cum fascibus ac securi, abolitis patrijs legibus, jus diceret. Nec verò dubium est hanc fuisse conditionem penè totius utriusque Germaniæ. Attamen Batavis in Rheni insula ad suam usque ætatem *mansisse honorem & antiquæ societatis insigne*, prodit Tacitus: *viros tamen & arma imperio ministrarunt*, avarissimè interdum delectum exercentibus Romanis: quâ de re extat Civilis querela apud Tacitum *l. 4. Histor.*

LIV. Vrbium quoque si non omnium, multarum tamen & cis Rhenum & cis Danubium haud paulò melior felicitas. Namque nonnullæ coloniarum, aliæ municipiorum jura acceperunt. Onuphrius Panvinius *l. 3. comment.* septem numerat colonias Galliæ Belgicæ: *Agrippinam Vbiorum, Augustam Rauracorum, quæ hodie sit Basilea, Augustam Trevirorum, Augustam Vlpiam Trajanam, Coloniam equestrem, Coloniam Iuhonum, Lutarburgium Tarbelliorum.* Quæ omnes in Germania Cisrhenana fuerunt, si unam excipias & alteram. Quanquam forte nec Iuhonum aliqua colonia fuerit, populi sc. non cis sed Transrhenani, quod rectè ostendit Cluverius *l. 3. Germ. antiq. c. 8.* Iam vero harum coloniarum Agrippinensem fuisse juris Italici, scribit Paulus *l. in Lusit.* §. *2. ff. de censib.* Idem porrò Onuphrius colonias Rhætiæ quinque recenset: *Agustam Quintanorum, Augustam Tiberij hodie Regiroburg, Augustam Rhætorum, Coloniam Constantiam, Curiam:* Vindelicorum unam *Augustam Vindelicorum.* Taceo nunc Norici colonias: quam terram omnem hodie incolunt Germani. Alias porro nonnullas urbes fuisse municipia, vel unum hoc testimonium Ammiani Marcellini ostendit *l. 15. Prima Germania: vbi præter alia municipia*

Mogun-

Meguntiacus est, & Vangiones, & Nemetes, & Argentoratus, barbaricis cladibus nota.

LV. Constat verò colonias quidem reipubl. suæ administratione effigiem quandem Romanæ retulisse. *Nam ut Romæ erat populus & senatus*, (verba sunt Onuphrij) *sic hi novos colonos in decuriones & plebem dividebant. Decuriones senatus, plebs populi Romani imaginem referebat. Ex decurionibus singulis annis duo vel quatuor viri creabantur juxta coloniæ magnitudinem vel parvitatem, qui duum viri vel quadrumviri juri dicundo vocabantur. Hi consulum Romanorum speciem repræsentabant. Creabatur insuper Aedilis qui viarum, ædificiorum publicorum: item Quæstor qui ærarij publici curam habebat. Atque hi erant præcipui coloniæ magistratus: in cæteris omnibus more, legibus, & institutis Romanis vivebant.* Ius porrò Italicum quo Agrippina olim floruit, si communi credimus interpretationi, immunitatem tributorum dedit, si Cujacio *l. 3. observ. c. 35.*, *levationem censitionis*: fecit autem porrò, *ut in reliquis eodem jure sit ejus coloniæ respubl. quo ipsa Italia, puta in traditionibus nexi, in usucapionibus, in annali exceptione, & in jure capiendi.*

LVI. Municipiorum rationem Gellius nos docet *l. 16. c. 3. Municipes*, inquit, *sunt cives Romani ex municipijs suo jure & legibus suis utentes, muneris tantùm cum populo Romano honorarij participes, à quo munere capessendo appellati videntur, nullis alijs necessitatibus, neque ullâ populi Romani lege adstricti.* Itaque vero simile sit, sicut colonias Romanorum, ita municipia illa Germanica Germanorum mores, ritus & leges maximè observasse.

LVII. Cæterum & alia dura multa passæ sunt omnes illæ urbes, & illud præcipuè non potuit non esse acerbum, quòd perpetuo præsidio militari tenerentur. Scilicet & Germaniæ primæ & Germaniæ secundæ &

Belgicæ primæ metropoles sedem ac domicilium præbuerunt *Ducibus*, reliqua opida *præfectis militum*, cum valida & numerosâ militum manu. Quæ res quomodo circa Arcadij & Honorij tempora sese habuerit, exponit optimè liber vetus, cui titulus *Notitia utriusque Imperij*, quem insigni commentario illustravit Guido Pancirollus. Quorum scrinia nolumus compilare. Adeo impotens verò tandem fuit Romanorum dominatus, ut omnis libertas sublata, omnia jura tandem confusa sint.

LIIX. Quo factum, ut provinciæ pertæsæ laborum scelerumque Romanorum, externa novaque imperia circumspicere cœperint, præ alijs verò Francos dominos desideraverint. Testatur id Gregorius Turonensis *l. 2. c. 23. Terror Francorum resonavit in his partibus, & omnes eos amore desiderabili cupiverunt regnare.* Item *cap. 36. Multi tunc ex Galliis Francos dominos summo desiderio cupiebant.* Nec verò Romanorum corruptissimos mores & latrocinia quis satis mirabitur, solius si Salviani Massiliensis libros *de Providentia* eâ tempestate scriptos inspexerit. Et vero Franci, quorum teste Eginharto in *vita Caroli M. semper Romanis & Græcis fuerat suspecta potentia*, tandem etiam omni Romanos ditione exuerunt, magnamque imperij illorum partem sibi subjecerunt.

LIX. Cæterum nec Franci subactos à sese populos multùm leviore imperio quam Romani continuerunt. Non enim verum est, quod *l. de origine Saxonum* scribit Reineccius: *Francos in Germanici nominis provinciis subactis imperio contentos, nulla alia re indigenis graves fuisse.* Est enim in promptu ostendere, Francos more Romanorum provinciis suis per Germaniam Galliam Italiam & gravissima tributa imposuisse & magistratus dedisse, qui ex ipsorum nutu penderent, alios ordinarios, alios extra

ordi-

ordinem delegatos, jus quoq; militem legendi ex omni ingenuorum numero sibi sumpsisse. Quorum omnium potestas cum Regibus esset commissa, procedente tempore *regalium* vel *regaliarum* nova vox aut nova certe vocis acceptio hinc invaluit.

LX Non est nostri instituti argumentum hoc plenius exponere: suffecerit nunc adducere in medium Italicæ gentis propriam de jure illo regio confessionem à Friderico I. Cæsareijs expressam. Radevicus ejus ætatis scriptor *l. 2. c. 5.* rem illam ita narrat: *Requisitique de hoc jure quid esset, adjudicaverunt Ducatus, Marchias, Comitatus, consulatus, monetas, telonia, fodrum, vectigalia, portus, pedatica, molendina, piscarias, omnemq; utilitatem ex decursu fluminum provenientem: nec de terra tantum, verùm etiam de suis proprijs capitibus census annui redditionem. Hisq; omnibus in fiscum adnumeratis &c.* Guntherus *l. 5.* de eodem negotio in hunc modum canit:

> *Ac primum Ligures super hôc à Rege rogati:*
> *Vectigal prorsus, cudendæ jura monetæ,*
> *Cumq; molendinis telonia, flumina, pontes,*
> *Id quoq; quod fodrum vulgari nomine dicunt,*
> *Et capitolitium certo sub tempore censum:*
> *Hæc Ligures sacro tribuerunt omnia fisco.*

Ius feudale Langobardicum *l. 2. t. 56.* hæc loquitur: *Regaliæ, armandiæ, viæ publicæ, flumina navigabilia, & ex quibus fiunt navigabilia, portus, ripatica, vectigalia, quæ vulgo dicuntur telonia, monetæ, multarum pœnarumq; compendia, bona vacantia, & quæ ut ab indignis, legibus auferuntur, nisi quæ specialiter quibusdam conceduntur: & bona contrahentium incestas nuptias, condemnatorum & proscriptorum, secundum quod in novis constitutionibus cavetur: angiariarum, parangariarum & plaustrorum & navium præstationes, & extraordinaria collatio*

ad felicissimam regalis numinis expeditionem : potestas constituendorum magistratuum ad justitiam expediendam : argentariæ & palatia in civitatibus consuetis : piscationum reditus & salinarum, & bona committentium crimen majestatis, & dimidium thesauri in loco Cæsaris inventi, non datâ operâ, vel loco religioso : si datâ operâ, totum ad eum pertineat.

LXI. Non tantùm autem hæc in Italis post devictos Langobardos, sed & per Galliam & Germaniam in subditis provincijs obtinuerunt. Sanè hoc durum jugum & Alemannos cum Bajoariis, & Frisios omnes â Rheno ad Visurgim usque, & Thuringos, Cisrhenanos etjam Germanos omnes florenti Francorum imperio passos, aliàs ostenditur. Scilicet sumebant sibi Franci in populos devictos jura victorum ex more Romano : itaque aut tributarios tantùm eos reddiderunt, aut si plane sibi subjecissent, magistratus & jura etiam dederunt. Et verò illud belli in victos jus, unicum fundamentum est regaliarum quas appellant : ut nihil iniquius sit ijs, qui in omni libero principatu aut regno eas regibus conantur vindicare.

LXII. Enimverò ipsi Franci sive Orientales sive Occidentales ab his oneribus immunes, non eam regibus suis servitutem debuerunt Neque enim tributum aut censum penderunt, sed sola annua dona regibus contulerunt, præter mulctæ partem. Servata sc. pristinâ consuetudine, omnibus olim Germaniæ liberis populis usurpatâ. De qua Tacitus: *Mos est civitatibus ultro ac viritim conferre Principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit.* Item: *Pars mulctæ regi vel civitati, pars ipsi qui vindicatur vel propinquis ejus exsolvitur.*

LXIII. De Saxonum sub Francis conditione, res

vide-

videtur explicatu impedirior. Adamus Bremensis *cap. 6. Thuringi & Saxones, itemq; cæteræ quæ juxta Rhenum sunt nationes, ex antiquo Francis tributariæ leguntur. Quibus deinde à regno eorum deficientibus, Pipinus genitor Caroli bellum intulit.* Crancius *l. 1. Saxon. c. 31.* Lotharium regem tibutum annuum Saxonibus imposuisse scribit quingentorum boum circa annum 572. Annales Francici ad annum 758. *Pipinus coëgit Saxones, ut promitterent se omnem voluntatem ejus facturos, & singulis annis honoris causa ad generalem conventum equos trecentos pro munere daturos.* Sequutum deinde bellum illud atrox cum Carolo Magno: ac tandem pax composita. Leges pacis ita memorat Eginhartus: *Ea conditione à rege propositâ & ab illis subscriptâ, tractum per tot annos bellum constat esse finitum, ut abjecto dæmonum cultu & rejectis patriis ceremoniis Christianæ fidei atque religionis sacramenta puerciperent & Francis adunati* unus *cum eis populus efficerentur.* Quibus verbis videtur indicari, Saxones in parì cum Francis libertate relictos. Poëtaster, antiquus vitæ Carolinæ scriptor, paulò plenius rem exponit. Inter alia ita canit:

At vero censum *Francorum regibus ullum*
Solvere, nec penitus deberent atque tributum,
Cunctorum pariter statuit sententia concors,
Sed tantùm decimas *divina lege statutas*
Offerrent, ac Præsulibus parere studerent
Ipsorumque simul clero, qui dogmata sacra
Quique fidem Domino placitam vitamque docerent,
Tum sub Iudicibus *quos Rex imponeret ipsis*
Legatisque *suis, permissi legibus uti*
Saxones patriis & libertatis honore.
Hoc sunt postremò societati fœdere Francis,
Vt gens & populus fieret concorditer unus,

Ac sem-

Ac semper regi parens æqualiter *uni.*

Faciunt huc verba nonnulla in tabulis quibus Episcopatum Bremensem instituit Carolus Magnus. Servavit nobis eas Adamus Bremensis, & qui exscribere illum solet Albertus Stadensis, & post utrumque Crancius. Diserte autem ait Carolus: *Saxones pristinæ libertati donatos & omni nobis debito censu solutos pro amore illius qui nobis victoriam contulit ipsi tributarios addiximus, videlicet ut qui nostræ potestatis jugum hactenus ferre detrectaverunt, victi jam Salvatori nostro Iesu Christo & sacerdotibus ejus omnium suorum jumentorum & fructuum, totiusque culturæ decimas, & nutrituræ, divites ac pauperes legaliter constricti persolvant.* Pertinet huc & illud antiqui scriptoris *de vitis Romanorum Pontificum*, qui vulgo Luitprandus creditur, in vita Hadriani secundi: *Karolus omnes decimas,* ait, *in Saxonia constituerat ad regale servitium, & eas rex dare potuit cui voluit.*

LXIV. Ex his vero constat, tametsi Saxones initio penderint tributum Francis, more aliarum gentium victarum, illo tamen onere à Carolo liberatos, pristinæque libertati hactenus restitutos, nisi quod decimas solvere tenerentur cultui divino. Constat porrò magistratuum collationem Regem sibi sumpsisse. Quod sc. ante penes totius populi concilium fuit, id imposterum Regio arbitratui est commissum. Fuit autem tum duplex magistratus, alius nempe Ecclesiasticus in Episcopis circa sacra & cultum religiosum occupatus: alius civilis, uti vocant, isq; vicissim vel status vel extra ordinem missus. Et status quidem *Iudicum* alter *Legatorum.* Quorum nominum illo quidem *Graviones*, qui tum Latinum nomen ex more Romanæ reipubl. acceperant *Comitum*; hoc verò significari eos qui alias Francis *missi* audiunt, benè notat doctissimus Reineccius. Quæ jurisdi-

risdictionis ratio in ipso Francorum libero populo fuit. Vt proinde recte queat dici, concessisse Saxones in eandem cum Francis civitatem, æquali libertate gaudentes: eoque illorum conditionem longe meliorem mansisse quam reliquis provincijs.

LXV. Si hic autem fuit status Saxoniæ sub Carolo, non potest non falsum esse quod legitur in vita Ludovici Pij à P. Pithœo edita, utut eadem verba recitet Aimoinus *l.5.c.10. Quo etiam tempore Saxonibus atque Frisonibus jus paternæ hæreditatis, quod sub patre* (Carolo M.) *ob perfidiam legaliter perdiderant, Imperatoriâ clementiâ restituit. Quod alij liberalitati, alij imprudentiæ aßignabant, eò quod hæ gentes naturali libertati assuefactæ talibus habenis deberent coerceri, ne sc. effrenes in perduellionis procacitatem ferrentur. Imperator verò* (Ludovicus) *eò sibi arctius eos vinciri ratus, quo eis beneficia potiora à largiretur, non est spe sua deceptus. Nam post hæc easdem gentes semper sibi devotißimas habuit.* At jure paternæ hæreditatis soli servi carent. Saxones autem omnes nunquam sunt in servitutem redacti. Sed & Frisiis libertatem relictam constat ex ordinibus Adelingorum, ingenuorum, litorum & servorum, qui in eorum legibus antiquis disertè memorantur. Vt taceam, illos omnes ne quidem armis unquam victos à Francis, sed qui trans Flevum sunt, sponte sua post devictum Radbodum in Francorum ditionem concessisse; quod legitur in *vita S. Ludgeri*: certè Carolo vivo perfidiæ nunquam notati. Quare si antiquæ famæ credendum, rerum cum fide & virtute gestarum præmium avitam ex parte libertatem recuperarunt. An Saxoniæ Frisiæque Gravionibus concessa tum à Ludovico hæreditaria quasi successio imperito scriptori minus recte intellecta fuit? Quicquid sit, ne illud quidem quod Widekin-

dus scribit *l. 1.* S. Viti patrocinio per Henricum & Ottonem magnum *Saxoniam ex servâ factam liberam, & ex tributaria multarum gentium dominam*, ita accipiendum, quasi Francis illa hactenus servierit & tributaria fuerit. Ad Vngarorum enim & Normannorum dominatum illa trahenda, à quo liberata per Henricum & Ottonem Saxonia, quam & alijs abunde opibus fecerunt affluere.

LXVI. Pari verò modo liquet, alienius esse à vero id quod alij narrant in plebis Saxonicæ tum potestate fuisse situm, ex *Adelingis* aut præcipua nobilitate magistratum sibi creare si quem vellet, eamque libertatem etiam à Carolo relictam. Neque enim legas penes plebem liberrimis Germaniæ rebus hanc fuisse potestatem: jamq; audivimus magistratuum inferiorum creationem sui juris fecisse Carolum. Ne nunc adducam plebejæ illius electionis in omnibus priscis monumentis nec volam reperiri nec vestigium.

LXVII. Enimverò non minus id dictu absonum est, atque illud quod de Hollandiæ Comitibus nonnulli viri insignes memorant, eos ab ordinibus illius provinciæ primum libera propriaque auctoritate creatos. Atqui constat Hollandiam unà & Selandiam exiguas tum habitas Frisiæ portiones. Disertè Regino Godfridum Danorum regem testatur *anno 881* cum innumerabili multitudine equitum peditumque insidere cœpisse locum prope Mosam Haslou tunc dictum. Illi autem à Cæsare Carolo Crasso Ducatum Frisiæ concessum feudi jure possidendum statim sequente anno. Mox idem scriptor anno 888 ita loquitur: *Normanni qui in Chinheim & Denemarcam venerant adsentiente Gothofredo, Rhenum navigio ascendunt.* Est autem Chinheim pars hodie Hollandici.

landici Comitatus, *Denemarca* autem nomine nihil intel-
ligi poteſt præter Hollandiam & Selandiam, à Danis ſc.
novis incolis nominibus tunc Danicis appellatas. Igitur
tum quidem certe Hollandia Zelandiaque Ducem Gotho-
fredum accepit à Francorum Rege. Ejuſdem auctorita-
te Gothofredo ſucceſſit fortè Eberhardus Saxo, & huic
frater Meginhardus anno 898, teſte Reginone. Ex quo
etiam videre eſt, Ducibus illis ſubjectos fuiſſe illius provin-
ciæ Comites, ut Gothofredo Dano Gerolphum & Ger-
dolphum & Eberhardum Saxonem poſt à VValgario Ge-
rolphi filio interfectum. Incidunt autem hæc tempora
in extrema Francici imperij.

LXIIX. Sed de his obiter. Qui verò provincia-
rum in univerſum, idem & Vrbium, & Vicorum flo-
rente Francorum imperio fuit ſtatus, Certè non in co-
dice legum Francicarum, non in alijs ejus ævi monu-
mentis obſervare eſt, meliore tum fuiſſe conditione ur-
bes aut nobiliores vicos præ aliis in agro viventibus. Pri-
mò enim incolæ urbium fiſco regio penderunt vectiga-
lia & tributa. Monetarum quoque cudendarum jus &
molendinorum, telonia, portus, pontes atque ſimilia
omnia non in urbibus minus quam alibi per omnem
Germaniam ad regium fiſcum pertinuerunt. Neque ve-
ro horum quidquam in urbibus illis (Carolo certè Ma-
gno ejuſque filio Ludovico imperantibus) temere le-
gas in ſubditorum aut nobilium aut plebeji ordinis fu-
iſſe peculio. Ex adverſo perſpicere eſt, ſequutis demum
ſeculis Regum largitionibus in variorum poteſtatem
hæc deveniſſe. His certè oneribus eâ ætate obnoxias
fuiſſe Vrbes ad Rhenum & Danubium, paſſim docet
Lehmannus vir horum peritiſſimus. Auctor etiam Chro-
nici Colonienſis jam olim ex neſcio quibus Prumi-

 enſis

ensis cœnobij annalibus annotavit *p. 91* & *131*, à Clodovæi usque ætate ad Ottonem Magnum Agrippinenses tributum regibus Francorum solvisse.

LXIX. Sacra porrò omnia jura administrata tum fuisse per Episcopos non in Vrbibus minus quam alibi, nihil est notius. Sed & meri ac mixti imperij, quod vocant, vis penes *Comites* fuit aut *missos* à regibus constitutos. Gregorius Turonens. *l. 6. histor. Franc. c. 22. Rex Chilpericus in civitatibus novos Comites ordinat, & cuncta sibi jubet urbium tributa deferri.* Idem diserte variorum Comitum urbibus Gallicis præfectorum meminit *l. 9. c. 5. l. 5. c. 48.* alibi. In capitulis Caroli Magni *l. 2. c. 25.* fit mentio Comitum Vesontij, Meguntiæ, Trevirorum, Coloniæ, aliorumque, qui una cum Episcopis illorum locorum fungi debeant munere *missorum* regiorum. Per Comites autem & *missos* illos jura tunc dicta populo, argumentis ostendere facillimum est. Scilicet tametsi in omnibus pene urbibus Episcopi considerent, juris tamen dictio non illorum sed Comitum fuit & Missorum qui regiâ auctoritate præerant. Neque vero inter urbium administrationem & agri, ratione jurisdictionis in omnibus ejus ætatis monumentis quidquam est reperire discriminis.

LXX. Quum verò præter urbes, vici, villæ tunc fuerint & palatia regia, horum feliciorem fuisse conditionem, nemini fiet facile probabile. Cæterum usque ad Saxonum etiam imperium paucissimi vici per omnem Germaniam muniri cœperunt. Certè quæ potissimâ tunc fama fuit & auctoritate in Saxonibus Brema, ætate Caroli *villæ publicæ* audiit nomine, ut patet ex fragmentis tabularum Carolinarum apud Adamum Bremensem *cap. 15*; nec muro cingi cœpit ante Normannicam tempesta-

pestatem circa annum 990 eodem teste *cap. 75*. Etiam hanc verò non nisi diu post Comitum potestate liberatam, infrà patebit.

LXXI. Hac verò occasione non possumus non in eos animadvertere, qui Vrbium Saxonicarum nescio quam libertatem jam inde à Carolo Magno arcessere conantur. Manifesto autem eos errore implicari, haud difficile forte est probatu. Ajunt enim Carolum M. quibusdam Saxoniæ Vrbibus statuam Rolandinam in signum libertatis dedisse, quod nimirum ab eo jussu Caroli liberam judiciorum potestatem accepissent. Ast ex superioribus constat, tum temporis nullam adhuc urbem præter Cisrhenanas in Germania fuisse. Certè nullius inferioris Saxoniæ urbis in historia Caroli M. fit mentio: quod tamen haud dubie scriptores, utpote rem notatu dignam, tam sicco pede non præteriissent. Imò duas tantum arces, ut suprà etiam est dictum, in Germania Transrhenana & quidem in Westphalia obsedisse legitur Carolus Magnus; quod si autem plures tum temporis extructæ fuissent, profectò non ita occupare Saxoniam potuisset: quippe cum libertatis suæ Saxones fuerint tenacissimi. Quid? quod Eginhartus in *vita Caroli M.* inter alias causas belli Saxonici etiam hanc referat, quod termini Francorum & Saxonum pene ubique in plano essent contigui, præter pauca loca, in quibus vel sylvæ majores, vel montium juga interjecta utrorumque agros certo limite disterminarent, eoque in ijs cædes & rapinas & incendia fieri non cessasse.

LXXII. Taceo, Rolando duce Carolum in expugnandis Saxonibus usum, nullis priscis monumentis referri: & omninò stultum videri, ducis statuam erectam

in occupatis urbibus à victore Rege. Quin imò Rulandi colossos demum post annum millesimum & quod excurrit erectos, nec non omnes urbes quæ illos ostendunt post tempora Caroli M. primum esse exstructas, monumenta historica pervolventi non potest esse obscurum. Denique cum eæ urbes quæ tempore Caroli Magni ad Rhenum fuere florentissimæ nullam habuerint jurisdictionem, multò minus obscuros quosdam in Saxonià vicos libertatem accepisse vero valde est simile. Quare cum tota hæc assertio fabulæ quàm veritati similior esse videatur, non est quod eam pluribus refutando operam ludamus: interim si quid ea veritati habet consentaneum, videtur id rectissime omnium à Goldasto *Tractatu de immunitat, & privileg. Reip. Magdeb.* hactenus non edito esse observatum: nimirum omnia quidem illa quæ de duce Rolando Caroli M. ex sorore nepote commentantur historiographi, quasi ejus ope & consilio pleraque in Saxonia gesserit, & quæ sunt hujus generis alia, esse mere fictitia & nulla prorsus fide historica niti; *attamen certum*, inquit, *Rulandi nomen non esse proprium aliquod, sed appellativum, quasi dicas* Rügeland; *compositum nimirum ex vocabulo* Rügen/ *quod est veteri idiomate Germanico, causam suam proponere, & diligenter ponderatis cujusque litigantium partis argumentis sententiam pronuntiare, & territorio seu districtu: ut ita statua Rolandina significet signum per quod notatur ibi esse forum publicum causarum, jurisdictionem, locum justitiæ, territorium, seu ut suo idiomate Germani vocarunt, Mallum publicum* ein Mahlstadt da man frey Kayserlich Gericht helt. Hæc ille. Cujus rei indicia adhuc hodieque in urbibus nonnullis licet animadvertere. Id scilicet certum, colossos illos constitutos in signum liberæ jurisdictionis: accedente fabula, à

Carolo

Carolo Magno illam profectam: præ rerum veterum imperitia haud distinguente vulgo libertatem à Carolo concessam ab ea quæ post demum nata est. Vt illa ætas fabulis obnoxia fuit. Cranzius *l. 10. c. 2.* narrat Hamburgenses à Carolo IV Holsatiæ Comitibus parere jussos *Rolandi statuam quam pro signo libertatis olim erectam habuerant dejecisse.* Visuntur autem hodie ejusmodi colossi alij & in Marchia alter Kinspergæ alter Prinslaviæ: ne quis solis Saxonicis urbibus eos tribuat.

LXXIII. Igitur ut revertamur in viam, Francorum tempestate omnis urbs omnisque vicus jura à Comitibus aut Legatis regis acceperunt. Et verò Duces si qui fuerunt Comitum illa potestate sunt usi. Neque enim nomen Ducis aut Comitis ut hodie alicujus familiæ sive dignitatis, sed officij olim nomen fuit: uti nunc aliquem Marschallum aut judicem provincialem appellitamus. Magna autem potestate Comites illi præditi fuere; quippe cum nomine Imperatoris & Imperij jus belli atque pacis habuerint, & flagitante necessitate in aciem cives eduxerint, adeoque ipsum Imperatorem in urbibus repræsentarint. Negat quidem auctor *de Præfecturis*, eos olim habuisse jus gubernandæ Reipublicæ; sed fallitur: nam ipse Lehm *l. 4. Chronic. Spirens.* cogitur id fateri, & ratio est manifesta: quippe cum olim præfecti fuerint præcipui magistratus, omninò eosdem regimen habuisse necessum est: utpote cum id maxime proprie magistratum constituat, ut recte dicit Aristoteles *4. Pol. cap. 15.*

LXXIV. Nec tamen vel tum ab omni jurisdictione exclusa plebs fuit, sed ex suo ordine judicio *Scabinos* dedit septem, plures. Quorum eligendorum jus penes Legatos regios fuit, ex parte tamen & penes po-

populum

pulum cum Comite. Nec electi ad id munus nisi meliores & in plebe potissimi. Eâ de re in medio hodieque sunt leges variæ ipsius Caroli Magni & Ludovici Pii in Capitulis Ansegisi *l. 3. c. 33. Missi nostri scabinos per singula loca eligant, & eorum nomina quando reversi fuerint, secum scripta deferant.* Cap. 56: *Vt judices, advocati, scabini, quales meliores inveniri possunt & Deum timentes, constituantur ad sua ministeria exercenda. Cum Comite & populo eligantur mansueti & boni.* Capit. Addit. l. V. c. 73: *Missi nostri, ubicunque malos scabinos inveniunt, ejiciant, & totius populi consensu in locum eorum bonos eligant, & cum electi fuerint jurare faciant, ut scienter injustè judicare non debeant.* Ibidem cap. 74: *Vt in omni comitatu hi, qui meliores & veraciores inveniri possunt, eligantur à missis nostris, ad inquisitiones faciendas & rei veritatem dicendam, & adjutores Comitum sint ad justitias faciendas.* Item cap. 75: *Volumus, ut quicunque de Scabinis deprehensus fuerit propter munera aut propter amicitiam vel inimicitiam injuste judicasse, ut per fidejussores missus ad præsentiam nostram veniat. Ce cetero omnibus Scabinis denuntietur, ne quis deinceps etiam justum judicium vendere præsumat.* Quæ tria ultima capitula inserta quoque sunt Legi Longobardorum *libr. 2. tit. 41.* Sed de Scabinis satis.

LXXV. Quoniam autem omnis civitas est societas quædam maxima, & verò præter hanc jurisdictionem etiam alia varia est civium communio, quæ sine rectore institui non potest, absque dubio omnibus urbibus jam tum sui Burgimagistri fuerunt, dirigendis scilicet negotiis civilibus, minoris quantumvis momenti. Neque enim probabile fit, Consularis hujus regiminis originem Henrico Vto Cæsare primum cœpisse. Ipsa enim societatis natura aliud exigit: eoque videmus vicis minimis ex antiqua consuetudine hodie suos esse magi-

magiſtros. Atque hæc urbium Germanicarum uſque ad tempora Saxonum & Suevicorum Imperatorum ferè fuit conditio.

LXXVI. Hiſce vero conſtitutis nemini jam non liquet, etiam hac tempeſtate urbes fuiſſe admodum raras, earumque ſummam reipubl. in Ducum Comitumq; non niſi vicariâ fuiſſe poteſtate, arbitrio potiſſimo penes Reges conſtituto. Nec Epiſcopos tum, ut alibi ita etiam in urbibus, ubi ſedes ſuas locaverant, præter ſacra curam civilium rerum habuiſſe. Nondum verò ullam tum urbem libera populi poteſtate fuiſſe gubernatam. Vnde & id conſectarium eſt, tum temporis ratione regiminis quidem nullum fuiſſe inter urbes diſcrimen, quod nempe aliæ Imperiales aut Regiæ, aliæ Provinciales audiverint: utpote quum omnibus æquali ratione ſui magiſtratus fuerint per Reges præfecti.

LXXVII. Caeterum inſequentibus temporibus omnia hæc magnam viciſſitudinem paſſa ſunt. Vici enim, villæ, caſtra, imò loca inculta hactenus paſſim urbium dignitatem acceperunt, atque eâ quidem frequentiâ, ut urbium numero contendere hodie Germania poſſit cum omnibus regionibus quaquà verſum patet Europa. Inter quas nonnullæ & civium copiâ quam maximè abundant, naturâ atque arte penè inſuperabiles, ſplendore ædium opibuſque prorſus ſtupendæ. Reſpublica etiam immane quantum mutata parum retinet antiquæ conſuetudinis, nec ipſa uniuſmodi, ſed quam maximè varia. Quæ omnia quibus initiis quâve de cauſâ contigerint, nunc dicendum. Ac principio quidem diſſerendum, quibus cauſis impulſi Germani tot urbes extruxerint, curve patentibus campis relictis contra morem avitum intra mœnia ſeſe tanto numero abdiderint,

necnon quid urbes ad eam opulentiam evexerit. His præmissis autem ad rempublicam accedemus.

LXXIIX. Prisci Germani nulla opum cupidine, nullo luxu, rudi tecti vellere, & cibo simplice, lacte, caseo, agrestibus pomis, recenti fera contenti, vitam omnem in studiis rei militaris transegerunt. Eoque commodius tunc fuit discretis ac dispersis ædibus habitare, ut fons aliquis, ut campus, ut nemus maximo poterat usui esse, quod ita nihil possent suæ desiderare beatitati: Nec peregrinæ mercaturæ ergò tum locus, vilia tantùm & obvia petentibus, & nullo opum honore; opificia verò penè omnia exularunt, luxuriæ scilicet & mollis vitæ instrumenta. At postquam vestis elegantior & lautior cibus & domus splendidior, mutatis Romanâ consuetudine moribus, paulatim cœpit allubescere, crevit necessariò artificum copia, & mercatura ad exteros extensa est. Hinc opum cupido, & rationes variæ excogitatæ faciendi nummi; unde tandem non elegans amplius vita sed luxuriosa in pretio. Eadem verò causa & priscum habitandi modum non potuit non flectere. Mollior enim vita exigit in proximo plures qui aut operam præstent aut rem subministrent. Idem quietis studium & mœniis jussit oppida cingere, tutum & exiguo quantumvis muro securum adversus magnam etiam latrocinantium hostium vim refugium. Quæstui enim intentis & quieti deditis nihil adversius, quam semper in armis, in excubijs stare, aut si quiescas, prædonum hostiumque lubidini fortunam omnem exponere.

LXXIX. Igitur à bellis ac raptibus in otium ac quietem conversis studiis, cur habitandi ratio à priscis moribus adeo prompta populi Principumque voluntate discesserit, nihil admiratione dignum habet. Isthæc autem

tem mira animorum mutatio ferè cum abjecto dæmonum cultu cœpit, ad leniſſimi Salvatoris exemplum mitigatâ nonnihil priſcâ feritate. Cujus ſanctæ quietis occaſione, mox ad opum cupidinem & luxuriam præcipiti quodam gradu tranſitum eſt. Quibus cum & populus & principes ſe dederent, pari ſtudio urbibus extruendis inſudarunt; quod nec Principibus liceret ſplendidè vivere, niſi urbium opidorumque auxilio, nec populo facile ſit, aliter ſecure quæſtum facere.

LXXX. Et numerum quidem urbium auxit indubie ingens Principium per Germaniam numerus pene cum regiâ poteſtate, poſt attritam Cæſarum majeſtatem, ſuis imperantium: fere ſingulis familijs ſibi urbes ſtruentibus, accenſo æmulationis ſtudio & cupidine quadam mollioris vitæ ac regij faſtûs. Nec verò ſtructæ tantùm à Principibus urbes, ſed & ad eas inhabitandas multis propoſitis immunitatibuss invitatus undique populus. Vnde plebi factâ per varia opificia & mercaturam ad opes perveniendi haud adeò difficili viâ, & ipſa relicto aratro in urbes immenſo numero commigravit. Quæ res agris quidem ſolitudinem pene induxit; ut tamen & hoc ipſo nonnullibi agreſtium ſuperſtitum lucro haud parum acceſſerit, his ſcilicet paucis in plurium rura ſuccedentibus.

LXXXI. Auxit verò hoc plebis ſtudium indubiè innumera libertorum copia, quæ poſt annum Chriſti nongenteſimum ſuccrevit, omnibus pene ſervis per univerſam Germaniam ex pietatis fervore emancipatis. Quibus cum proprij agri nihil, adeoque ruri quidem non niſi duriſſimo ſervitio victus poterat parari, cum in urbibus per opiſicia aliaque miniſteria facilior eſſet vitæ tolerandæ ratio, quin & ad divitias pateret aditus, ple-

rique illorum agris relictis urbes incolere cœperunt. Vnde urbibus magna accessit incolarum frequentia. Nec tamen Lehmanni sententiam *lib. 2. c. 19.* facimus nostram, quasi olim nulli ingenui vel mercaturæ sedederint, vel opificijs. Præterquam enim quod idipsum nullo argumento, nullo testimonio probet, cui fiet vero simile, etiam pauperes ingenuos nulli unquam operam suam locasse, aut honestâ ratione quæstum fecisse?

LXXXII. Cæterum causæ quidem ejus urbium per Germaniam copiæ, hæ ferè sunt. Primus autem præ alijs struendis ijs operam dedit Henricus I rex quem Aucupem nuncupant: verè Theseus Germanicus. Vt enim ille Athenienses, ita hic Saxones certè, si non & alios Germanos, ex agro in urbes compulit. Vigentibus scilicet institutum Vngarorum immanibus irruptionibus, quò tutus daretur miseris receptus. Eam rem his verbis persequitur *rer. Saxonic. l. 1.* Widekindus Corbejensis: *Henricus rex recepta pace ab Vngaris ad novem annos, quantâ prudentiâ vigilaverit in munienda paitia & in expugnando barbaras rationes, supra nostram est virtutem edicere. Et primum quidem ex agrariis militibus nonum quemque eligens in urbibus habitare fecit, ut cæteris consamiliaribus suis octo habitacula extrueret, frugum omnium tertiam partem exciperet servaretque, cæteri verò octo serminarent & meteret, frugesque colligerent nono, & suis eas locis reconderent. Concilia & omnes conventus atque convivia in urbibus voluit celebrari. In quibus exstruendis die noctuque operam dabant, quatenus in pace discerent, quod contra hostes in necessitate facere debuissent. Vilia aut nulla extra urbes fuere mœnia.* Eadem de re Sigebertus Gemblacensis ad annum 925: *Rex Henricus agrarios milites recensens, ut octo eorum in agris nonus vero in urbe moraretur, & octo in agris & nono laborarent, nonus verò in urbe tertiam*

partem

partem omnium frugum illorum reservaret in ædibus à sead hæc extructis, ut in bello nihil aliarum rerum deesset urbesque rebus & vini plenæ essent.

LXXXIII. Igitur ex Henrici instituto nonus quisque ingenuus in urbem concessit. Soli scilicet ingenui eâ tempestate militabant. Atque omnibus his victus ex agro allatus est, nullo suo labore. Quod ad robur urbium fecit plurimum. Sicut & illud juvit incrementum earum haud leviter, quod omnis conventus & convivia publica non nisi in urbibus celebrata. Hinc enim & quæstui urbium & dignitati consultum est. Extant hodieq; veteris ejus instituti nonnulla in Saxonicis urbibus indicia. Potioribus enim & antiquioribus civibus ab agro manent cognomenta, unde primum in urbem commigrarunt. Nundinæ quoque publicæ haud alibi temere quam in urbibus exercitæ. Est & ubi hodieq; nuptialia convivia non nisi in urbibus celebrent agrestes.

LXXXIV. Multas urbes nominatim recenset Dithmarus Mesburgensis *l. 1.* ab Henrico exstructas, interque eas Misnam, Quedelenburgum & Mersburgum. Patris verò exemplum secutus Otto, & ipse haud paucas condidit, quarum præcipua Magdeburgum: locum tamen jam diu ante, nullis licet mœnibus, commerciis celebrem, ceu liquet ex *l. 2 capitular. Carolin.*

LXXXV. Non patitur institutum nostrum urbium omnium originem exponere: id omnino monendum, rarum per Germaniam & non nisi viliorum fuisse commerciorum usum usque ad annum à nato Servatore præter propter post millesimum centesimum. Vnde fortuna urbium in aperto est, ceu quæ mercaturæ magnam opum partem debeant. Hactenus scilicet paucæ peregrinæ merces & vix aliunde quam ex Italiâ, Oceano omni

Normannorum piratica infesto, & aliàs Germanicis navigijs penè ignoto. Et verò ipsum quoque Balthicum mare circa annum 1160 post excisos Venedos Saxonibus novis accolis per commercia demum patuit. Quos tamen Venedorum, Danorum, Sueonum aliorumque, quibus jam antiquitùs magnus fuit in mari illo mercaturæ reique nauticæ usus, exemplum dubio procul incitavit.

LXXXVI. Enim vero jam supra audivimus, Caroli Magni ætate à Gothofredo Dano Rerich Sclavorum nobile emporium fuisse deletum. Adamus Bremensis, qui Henrico IV Cæsare vixit, cap. 208: *Ex portu Slesvicensi naves emitti solent in Sclavoniam, vel in Suediam, vel ad Semland & usque in Græciam.* Venit autem illi Græciæ nomine Russia, ut Semlandiæ Prussia, ceu liquet ex *cap. 66.* Idem cap. 214: *Sconiam Daniæ insulam*, ait, *opulentam esse frugibus & mercibus divitem.* Cap. 218: *Affirmant Dani longitudinem hujus Ponti* (Balthici) *sæpe à pluribus expertam, secundo statu per mensem aliquos à Dania pervenisse in Ostrogard Russiæ.* Cap. 233: *Holms insula celeberrimus Daniæ portus & fida statio navium quæ à barbaris in Sueciam dirigi solent.* Idem cap. 227 narrat, à Prussis peti tum solitas pelles pretiosas: nulla facta mentione succini; quod meritò mireris, nisi illud eâ ætate haud adeo magno in pretio fuerit. Idem porrò *cap. 48.* describens Birkam Ostrogothorum urbem, addit: *Ad quam stationem, quæ tutissima est in maritimis Sueoniæ regionibus, solent Danorum, Nordmannorum, Slavorum, atque Semborum aliique Scythiæ populi pro diversis commerciorum necessitatibus solenniter convenire.* Cumprimis verò memoranda sunt quæ de Iulino emporio Venedico ille memorat cap. 66: *In Oderæ*, inquit, *ostio, qua Scythicas alluit paludes, nobilissima civitas Iulinum, celeberrimam barbaris & Slavis qui in civitate sunt, præstat stationem. Est sanè maxima*

omnium

omnium quas Europa claudit civitatum, quam incolunt Slavi cum alijs gentibus Græcis & barbaris. Nam & advenæ Saxones parem cohabitandi legem acceperunt, si tamen Christianitatis titulum ibi commorantes mutaverint. Urbs illa mercibus omnium septentrionalium locuples, nihil non habet jucundi aut rari &c. Iisdem verò porrò verbis Vinnetam urbem describit Helmoldus *l. 1. c. 2. histor. Slavic.* ut solet ille Adamum exscribere. Quare fortassis non alia urbs est Vinneta quæ nonnullis memoratur, à Iulino; corrupto scil. tantùm à librarijs vocabulo. Quicquid verò hujus sit, fuit nobile illud emporium jam Helmoldi ætate à Danorum rege funditus destructum.

LXXXVII. Ex omnibus autem his discere est Septentrionalibus populis maris Balthici accolis jam tum seculo undecimo Christiano satis magnum fuisse mercaturæ reique nauticæ usum, antequam in Venedorum sedes à Saxonibus est penetratum. Sequente seculo accessisse videtur halecum ad Sconiam celebris & opulenta piscatio. Hujus enim non meminit Adamus, qui diligenter satis Danica est persecutus: & Arnoldus Lubecensis, quem constat initio tertij decimi seculi floruisse, hinc maximas Daniæ divitias arcessit *l. 3. c. 5: Dani*, inquit, *cum olim formam nautarum in vestitu habuissent propter navium consuetudinem, quia maritima inhabitant, nunc non solùm scharlatico vario grisio, sed etiam purpura & bysso induuntur. Omnibus enim divitiis abundant, propter piscationem quæ quotannis in Sconia exercetur: ad quam omnium circumquaque nationum negotiatores properantes, aurum & argentum & cætera quæque pretiosa illuc deferunt, & comparatis halecibus eorum, quæ illi gratis ex divina habent largitate, quasi pro vili quodam commercio sua optima, nonnunquam etiam se ipsos, naufragando relinquunt.* Eandem Sconiæ felicitatem more suo extollit

fit Saxo Sclandicus, gloriosus Danicarum rerum præco. Notatum verò alijs, hanc halecum piscationem ex Sconia in Norvvegiæ & inde in Angliæ & Scotiæ littora, nescio qua occultâ sive fati sive aliarum rerum vicissitudine, translatam.

LXXXIIX. Quamvis verò antiqua adeò sit ad Balthicum mare navigatio, non eadem tamen fortuna fuit Oceani littora habitantium. Enimvero jam multis ante seculis per Oceanum piraticâ nobiles Chauci, qui post Saxonum nomine majorem sibi famam compararunt. Eos Germaniam inferiorem levibus navigijs incursasse scribit Tacitus *l. 11. annal.* Saxonum Francorumque piraticam tertio quartoque seculo frequenter memorant Romanorum ejus ævi scripta: quæ nunc adducere nihil attinet. Sed hi piratæ Saxones cum Anglis videntur universi in Britanniam migrasse. Neque enim post illa rem nauticam Saxonum qui in Germania remanserunt temere quis laudari observaverit. Ne Franci quidem postea classe valuerunt. Tantùm de Carolo Magno Eginhartus: *Molitus est & classem contra Nordmannos, ædificatis ad hoc navibus juxta flumina quæ & de Gallia & Germania septentrionalem influunt Oceanum.* Annales Francici stationem suam habuisse classem hanc ad Bononiam Gallicam, ipsis navibus circa Gandam ad Scaldim constructis, testantur ad *Annum 811.* Verùm post Carolum nullius extat Franciçæ classis memoria Normannis aut alijs piratis oppositæ.

LXXXIX. Ne de Frisiorum quidem aut Batavorum nauticis per illa tempora studijs quicquam legas. Diu post tamen Henrico III Cæsare Frisios nonnullos instructo navigio Orcades Islandiamque lustrasse, quinimo in extrema septentrionis ad glaciale usque mare penetrasse

netraſſe, teſtis eſt Adamus Bremenſis *cap. 247.* Hoc Friſiorum nomine Hollandos intelligi ſuſpicatur Marcus Zuerius Boxhonius, *apologia* quam *pro navigationibus Hollandorum* edidit: ſed Friſios orientales illos fuiſſe, rectius collegeris argumento ex ipſa Adami hiſtoriâ ſumpto, quod nempe illi reduces ſtatim Archiepiſcopum Bremenſem convenerint, & *Sancto VVillehado reverſionis & ſalutis ſua hoſtias immolarint.* Hollandi enim aut VVeſtfriſij Trajectinum potius Epiſcopum petiiſſent votis S. VVillebrordo ſolutis: utpote cum VVillebrordus VVeſtfriſiis, VVillehadus Oſtfriſiis patrocinari præcipuè creditus ſit. Sed idem Boxhornius ſimili mox errore laudem inſignis de Normannis partæ victoriæ iiſdem Orientelibus Friſijs ereptam Hollandis adſcribit. Eam hiſtoriam fide Bononis Corbejenſis recitat Adamus *cap. 33.* Appuliſſe ſc. Normannos ad Friſiæ quendam pagum in ramotis ac mari magno vicinis locis ſitum Nordvvide dictum, ibique præſente S. Remberto à Friſijs cæſa hoſtium decem millia trecentos ſeptuaginta ſeptem. Quis verò crediderit Rembertum Bremenſem Epiſcopum per diœceſin Trajectinam oberraſſe neglectâ credita ſibi provinciâ? Malà fide autem pro *Nordvvide* Boxhornius *Nordvvicum* ſubſtituit: certè contra fidem exemplarium. Omnino autem ſignificari *Nordam* Friſiorum Orientalium hodiè opidum, patet ex hiſtoria Archiepiſcoporum Bremenſium auctoris anonymi, cura Erpoldi Lindenbrogij editâ: ubi in vita S. Remberti diſerte legitur vox *Norden*, quem pagum Bremenſis diœceſeos jam olim fuiſſe habetur in *ſcholiis antiquis ad Adamum*, portu verò inſigni olim floruiſſe conſtat: quo cum careat Nordvvicum, Hollandiæ vicus, appellendis navibus ineptum eſt.

XC. Sed hoc obiter. Id certum est, nullum hodie superesse monumentum, quo constet vel Frisios vel Hollandos eâ quidem tempestate ultra littora multum excurrere vulgò solitos. Ne de Flandris quidem id legas. Adducit quidem Boxhornius pro Hollandicarum navigationum antiquitate expeditionem Gothofridi Bullionij in Palæstinam: ivisse enim Gotthofredo comites Hollandos. Sed fugit illum terrestri itinere in Pelæstinam tunc itum, non classe. Multò minus probavit Boxhornius navigijs Hollandicis quenquam ad sacrum illud bellum tunc usum, sed ponit hoc ac sibi credi vult sine argumento. Piraticam tamen nonnullos tractus illius maritimi Germanos tum per Oceanum exercuisse, constat ex auctore anonymo *chronici Hierosolymitani*, cujus editionem R. Reineccio debemus. *l. 3. c. 14.* & Guilielmo Tyrio *l. 3. c. 23.* Vterque enim narrat inopinatò classem piratarum duce VVinemaro quodam in Palæstinam advenisse anno 1097, piratis ipsis è Flandriâ, Antvverpiâ, Frisiâ oriundis.

XCI. Cæterum circa finem seculi illius Christiani undecimi, navigijs ultrò citroque circa Oceani littora commeantibus, jam maritima commercia passim cœperunt institui. Adamus Bremensis illâ ætate de *Ripa* Iutiæ ad Oceanum opido *cap. 208.* ita scribit: *civitas Ripa alio tangitur alveo: qui ab Oceano influit, & per quem vela torquentur in Frisiam, vel in nostram Saxoniam, vel certè in Angliam.* Vnde constat Frisios, (quo nomine tum dicti omnes etiam Flevi accolæ) Saxones, Iutas, littora tum legere suetos mercaturam mutuam exercuisse. De *Brema* idem Adamur *c. 183.* testatur: eam *à negotiatoribus ex omni parte terrarum mercibus frequentatam.* Nondum tamen eâ tempestate per Oresundam commerciorum

gratiâ

gratiâ fortè est navigatum. Meminit enim ejus freti Adamus *c. 214.* nulla verò facta mentione frequentis alicujus per illud navigiorum transitus: non omissurus indubiè rem tanti momenti, si fuisset in usu. Idem verò omnia circa Iutiam piratis fuisse quam maximè infesta *c. 208.* magnam quoque piratarum copiam circa Lundinum Selandiæ civitatem se continuisse *cap. 213.* testatur. Vt illa quidem tempestate per illud fretum liber transitus haud patuerit Confirmatur idem eo, quod, si credimus Vbboni Emmio Frisicarum rerum longe doctissimo scriptori, primi Stauriæ VVestfrisici opidi cives mare Balthicum ultra fretum illud Donorum lustrarint. Quam urbem constat navium copiâ & commerciorum frequentiâ floruisse maximè seculo Christiano duodecimo.

XCII. Ergo ab anno post millesimum centesimo melior multò fortuna urbibus Germanicis alluxit, republica etiam illarum in majorem libertatem assertâ, ceu post dicetur. Vrbium ad Rhenum fortunam colligere est ex his verbis Othonis Frisingensis breviter describentis res circa annum 1114 gestas per Fridericum Sueviæ ducem in gratiam Henrici V Cæsaris. *Ipse*, inquit *l. 1. c. 52, Fridericus de Alemannia in Galliam transmisso Rheno se recipiens, totam provinciam à Basilia usq; Moguntiam, ubi maxima vis regni esse noscitur, ad suam inclinavit voluntatem.* Qualis Moguntia tum fuerit, latius idem narrat *c. 53.* In Saxonibus Bremæ potentiam indicant tres navales expeditiones, altera in Palæstinam (quæ à nonnullis perperam refertur in annum 1029) altera in Lusitaniam circa annum 1141, victoria ereptæ Sarracenis Vlysiponæ nobilis, tertia iterum in Palæstinam circa annum 1189. Quo tempore Bremensium laudabili exemplo peregrinantium

ægrorum ſuſceptâ cura, Teutonico equitum, qui appellatur, ordini initium dedit. Ab iiſdem navigatum tunc & per Oreſundam in Livoniam: quin & coloniâ Bremenſium civium eò traductâ, pactâque cum Livonis amicitiâ, & Riga urbs condi, & Chriſtiana religio barbaris coli cœpit circa annum 1160.

XCIII. Eodem tempore Lubeca condita brevi & incolarum multitudine & commerciorum frequentia magnum incrementum ſumpſit. Similiter & VViſmaria, & Roſtochium, & Stetinum, & Stralſundum, maritima ad Balthen opida novis Saxonibus incolis acceptis refloruerunt. Imnò omnis trans Albim Sclavorum terra maritima depopulata penitus & incolis orbata, colonijs Hollandorum, Friſiorum, Flandrorum cœpit excoli, urbibus multis aut reparatis aut noviter conditis, impoſterum Germaniæ accenſendis. Non minor verò fuit fortuna & ejus Saxoniæ, quæ cis Albim eſt & Viſurgim. In Friſiis Stsuriam polluiſſe claſſe & potentia navali, jam ſupra teſtimonio Vbbonis Emmij probavimus. In Hollàndia Elardingum & Renensburgum celebri tum famâ: quæ tamen ferè hoc ipſo tempore haud leve damnum paſſæ ab Henrico V. Cæſare. Iam & Flandria cœpit maritima commercia cum Anglis inſtituere. Quæ omnia annalium teſtimoniis probare in promptu eſt.

XCIV. Proximo ſeculo urbium per Germaniam conditio haud parum ſolito etiam melior reddita. Namq; & numerus earum multum crevit in omnibus penè regionibus, & maritima commercia aucta in immenſum. Et verò hoc tempore primum urbes fœderibus inſtitutis ſe & ſua contra prædones & hoſtes armis defendere cœperunt. Primæ videntur in ſocietatē hujuſmodi coiiſſe

quæ

quæ Rhenum accolunt, anno 1255. Eo de fœdere in hæc verba loquitur Arnoldus Abbas Stadensis, qui tum vixit: *Quidam validus civis in Moguntia cœpit hortari concives suos, ut pro pace restauranda juramento se invicem constringerent. Consenserunt ei & alia civitates plurima. Vocarunt eum VVatbodonem. Non placuit res Principibus, nec militibus, sed neque prædonibus, & maxime his qui habebant aßiduè manus pendulas ad rapinam, dicentes esse sordidum mercatores habere super homines honoratos & nobiles dominatum.* Notatu digna quoque sunt, quæ Chrouicon Augustanum vetus habet: *Interea VVilhelmo Rege Rom. cum Comitißa Flandriæ & Frisonibus bellica agente negotia. Civitates Rheni quasi destitutæ regia defensione vinculo societatis fortißima ad invicem conjunguntur. Capitaneum eligunt telonia ejusdem fluminis, quæ à pluribus fuerant aggravata, removent, vicinos Principes & Comites suæ societati adhærere compellunt, undique in finibus suis pacem ordinantes optimam & hactenus inauditam. Cui superveniens primus Ludovicus, novus Palatinus Comes Rheni, fœdus laudabile societatis init cum civitatibus supradictis. Ista autem pax more Lombardarum civitatum inchoata, propter malitiam resistentium, non diu durat.* Fuere autem in fœdere illo urbes 41, ut & Principes aliquod, quorum nomina post Aventinum & Cuspinianum consignavit Lehmannus *l. 5. Chorn. Spirensis cap. 92.*

XCV. In eadem penè tempora incidit & initium fœderis ejus quod Hansicum appellatur. Sanè Chytæus *l. 23.* scribit: *De Hansicorum in exteris regnis emporiorum initiis ut & de ipsius etiam Hansicæ societatis certá origine, quo anno Christi cœperit, & quando emporia singula occuparit, sæpe multumq; ex præcipuarum urbium Syndicis, Secretariis & aliis sciscitatus sum; qui non modo de emporiorum origine certi nihil docebant, verum etiam quo anno ipsorum civitates in Hansa so-*

fa societatem primùm recepta essent, plerique non indicabant. Credit tamen cœpisse societatem paulo ante tempora Friderici II, circa annum salutis CIↃCC. Eum sequitur ut in plerisque alijs Germanicarum rerum narrationibus, Thuanus *l. 39*, verbis Chytræi non nisi leviter mutatis. In spissis suis quatuor centonibus Ioannes Angelius nihil de origine fœderis certi prodit, ineptus autor, ut molliter dicam. Videtur tamen eam repetere interdum ab Henrici Leonis ævo. Scriptor Italicus *thesauri politici* sese originem fœderis certam nullo studio potuisse discere fatetur: Henricum tamen Sudermannum societatis consiliarium eam rejecisse in tempora vetustissima, quæ annum Christi millesimum ducentesimum longè antecedant. Sed cum Lubeca, quæ fœderis unà cum alijs Vandalicis, quæ appellantur, urbibus caput semper audierit, non potest profectò socitatis origo excurrere ultra ipsa earum urbium primordia, Cœperunt verò illæ condi seculo illo duodecimo declinante. Quis porrò credat fœdus illud coiisse, quo tempore Lubeca, Hamburgum & reliqua penè omnis ora Balthica impotentem dominatum Danicum passa? Excussum autem illud jugum est anno 1226. Neque legas in bellis pro libertate contra VVoldemarum ejusque filios Ericum, Abeleum & Christophorum Daniæ reges gestis, urbium ad Balthin sociis armis Lubecenses usos. Confectum autem id bellum fuit circa annum 1259.

XCVI. Itaque post annum sexagesimum fœdus illud demum coiit: pace scil. cum Danis pactâ, adeoque magis magisque florentibus jam maritimis commercijs. Ipse Angelius *parte tertiâ* centonum suorum *c. 10.* urbes Hansicas firmiorem societatem iniisse testatur anno 1270: tabulas verò fœderis servari hodieque

in

in archivis. Neque verò fidem meretur quod idem scribit *c. 15*, visa sibi antiqua documenta privilegiorum anno 1194 societati huic concessorum: aut quod alij narrant, ab Henrico III Angliæ rege anno 1206 amplissimis privilegijs societatem hanc ornatam. Namque Henricus III puer patri successit primùm anno 1217. Anno verò 1194 urbes Vandalicæ pleræque vix cœperunt coli. Credimus tamen ab Henrico III illo data quædam privilegia societati, quum id ipsum testetur Polydorus Vergilius; at Henricus ille regia est dignitate usus ad annum usque 1273. Confirmatur conjectura, quod Angelius producens excerpta ex tabulis Norvvegicis non potuerit laudare aliquid antiquius anno 1278. Sed nec in compendio legum fœderis, quod à Domanno confectum *partis 4ta c. 11.* inseruit Angelius, ulla legitur antiquior constitutio anno 1312: ut fortassis illo demum tempore in justum corpus coiërint.

XCVII. Cæterùm scrupulosior hæc indagatio fortè minimè convenit instituto nostro. In naturam autem scopumque cùm Moguntini illius tùm Hansici fœderis inquirentibus, facile ingens utriusque discrimen apparet. Illud enim pro salute publica ipsarum urbium initum: exprimente id necessitate, quod eversâ tum Cæsarum auctoritate omnia rapinis & potentiorum libidini, paterent adeoque nullum superesset remedium ex republica conservandis rebus quàm factâ societate vim omnem prohibere. Etsi verò vix novennium duraverit fœdus illud, & in præsens tamen fuit utile & exemplo consuluit posteritati. Comperto enim semel societatis beneficio, in sequentibus temporibus ejusmodi urbium fœdera, quoties necessitas visa, exigere, plurima coierunt, in diversis locis diversa, donec

Maxi-

Maximiliano I Cæſare diviſa in Circulos, quos vocant, Germaniâ, ji que optimis legibus inſtructis, inſtituto item Cameræ judicio, tranquillitati publicæ nonnihil rectius conſultum eſt. Omnia verò hæc συμμαχίας fœdera uno Helvetiorum excepto ad breve tempus & pleraque intra paucas urbes ſterere: cæterum Suevicum mole & numero præ alijs eminuit. De quo rectè tamen *lib. 1 de republ. Helvet.* Ioſias Simlerus: *Avorum memoria cum Friderico Augusto auctore & principe, Sueviæ urbes fœdus feciſſent, magna initio apud omnes ejus fœderis fama fuit & opinio, verùm bello adverſus Helvetios temerè ſuſcepto, & infeliciter geſto, multum exiſtimationi ejus deceſſit, quam tamen pulſo duce VVirtembergico, & arcibus prædatorum totâ Suevia disjectis, recuperaſſe videbantur, niſi paulò poſt finito præſcripto tempore fœderis, ita ſtatim in diverſum abiiſſent. ut quos ante hoſtium loco habuerant, iis ut amicis, & veteribus amicis & fœderatis, hoſtium penè loco uſi fuiſſent. Ita hominum memoria fœdus illud cœpit & in nihilum abiit.* Helvetica verò ſocietas paucas quidem urbes comprehendit, at æternitate & robore planè ſine exemplo eſt. Non enim ipſa illa antiquitati celebrata vel Achaicum vel Aetholicum Græcarum urbium fœdera cum Helvetico ſive potentiâ ſive tempore contendi merentur.

XCVIII. Alia verò natura eſt fœderis Hanſici, ſi quidem primam ejus ætatem ſpectes. Contractum enim maximè videtur non niſi ob commercij maritimi libertatem in regnis exteris. In eam ſanè ſententiam ſcribit di ertis verbis David Chytræus, harum rerum maximè intelligens auctor *l. 23. Saxon.* & qui hunc exſcripſit Thuanus *l. 39.* Sed & Albertus Cranzius non aliter de fœderis hujus ſumma loquitur: quem tamen ejus natura non potuit latere. Ejus verba *l. 9. metropol.*

cap.

cap. 41. ſunt: *Diu laborarunt, priuſquam ad memoratam communionem iterum reponerentur, hoc eſt, ad uſum privilegiorum in mercaturis.* Saxoniæ item *l. 9. c. 39: Non ſunt paſſa (civitates reliquæ) mercatores ejus urbis in emporiis verſari. Hoc vocant Hanſâ ejicere & proſcribere, cum illis privilegiorum uſu & communione interdicitur.* Non aliter in VVandalia *l. 9. c. 7: Ex quo tempore denuò admiſſi ſunt in communionem Hanſæ, hoc eſt, ad participationem privilegiorum, quæ in quatuor emporiis, in Flandria, Brugis: in Anglia, Londoniis: in Norvvegia, Bergis: in Rußia, Novogardia: permiſſa ſunt olim mercatoribus, ab retrò principibus & terrarum gubernatoribus, univerſis ejus communionis participibus.* Confirmatur idem vel eo maximè quod in compendio illo conſtitutionum Hanſicarum Domanniano nihil habeatur quod ad συμμαχίαν poſſit trahi. Ad hoc, cum pleræque hujus ſocietatis urbes Principibus variis ſint ſubditæ, quis crediderit eorum conſenſu urbes ſubditas in formidabile adeò fœdus coiiſſe? Conſtat verò à Principibus multis pro urbibus ſuis in jura Hanſæ recipiendis interceſſum. Sed nec cum bella varia geſta nonnullas hujus fœderis urbes inter & Principes Germanicos alioſque, tota Hanſæ ſocietas ad ſe olim pertinere id credidit: itaque nec obſervare in monumentis eſt hiſtoricis, in defenſionem ſingularum urbium ſumpta ab omnibus ſociis arma, aut ſubmiſſa auxilia. Sane ſuppetias ſibi mutuas nonnunquam aliquæ hujus fœderis tulerunt: at non ex Hanſæ illo communi, ſed novo & ſingulari pacto. Cujus generis & inter ſeſe & cum aliis Hanſæ non conſociatis Principibus & opidis, aliis temporibus alia, & quidem non niſi momentanea, certiſque annis definita inierunt. Formula tamen renovati fœderis in conventu Hanſico anno 1579 propoſita, caput habet περὶ συμμαχίας

H non-

contra vim injustam: ceu liquet ex ijs quæ narrat Chytræus *l. 24. Chronici.* Disertè idem continet formula fœderis anno 1604 conscripta, quam post alios edidit Angelius, sed barbare de Germanico versam *part. 4. c. 11.* Quanquam verò ita convenerit, vix tamen ullum communibus societatis viribus bellum gestum in unius urbis defensionem: & formula anni 1604 pactum illud diserte annis decem definivit.

XCIX. Ergò primam sanè originem fœderi Hansico dedit studium conservandi maritimi commercij cum peregrinis, Norvvegis cumprimis, Danis, Suecis, Russis, Anglis. Hæ enim gentes cum ea tempestate importatis Germanicis mercibus, ingeniosâ magnam partem manu confectis, indigerent, contrà verò abundarent plurimis rebus in Germania desideratis, & tamen sive præ mercaturæ simul & nauticæ rei imperitia, sive quod lucri minus cupidi periculum & labores navigantium detrectarent, ipsi conscensis navigijs ultrò citroque commercia maritima nulla vel rara instituerent, factum hinc est ut ad solos Germanicos mercatores ac nautas omne hoc negotiandi genus devolveretur. Magno verò usui videntibus exteris & sibi hæc commercia cedere, non dubitarunt & vectigalium immunitatibus & alijs privilegijs ultrò Germanos invitare. Qui & ipsi certâ spe amplissimi lucri, non segniter hos egerunt. Sed piratis infesto Oceano marique Balthico, & exteris illis concessa semel privilegia facile mutantibus, ad tutum iter præstandum, simulque ut semel donata integra servarentur, fœdus necessarium fuit.

C. Ac primum quidem Vandalicæ urbes, quæ appellantur, coijsse videntur. Manet hodieque illis ac præcipuè Lubecæ primarius in consessu locus, ut fœderis-

deris auctoribus. Inde plures per Pomeraniam, Prussiam, Livoniam, Episcopatum Bremensem, Ducatum Brunsvicensem, VVestphaliam, Frisiam & vicinas regiones accesserunt: assumptis in societatem multis etiam mediterranea colentibus, ut numerus ultra octoginta aliquando excreverit. Extendit numerum Angelius ad 108 *parte 4. cap. 16.* sed indicem nominum inspicienti facile apparet multas ab illo recensitas ne nomen quidem fœderi dedisse, alias ante aliquot centum annos illi renuntiasse. At omnes in universum in quatuor diœceses aut ordines divisæ, totidem metropolitanis opidis constitutis, Lubeca, Colonia, Brunsvico & Dantisco. Omnium principem tamen locum & auctoritatem Lubeca sortita est in originis memoriam: proxima dignitas Agrippinensibus cessit, utpote quibus & jam ante hoc fœdus Hansicum, suum aliquod fœdus cum vicinis urbibus fuerit, adeoque una cum socijs in Hansicam societatem transierit. Etsi porrò in omnibus penè exteris regionibus sua societati sint privilegia & immunitates, quatuor tamen potissimum emporia peregrina constituta, Londinense in Angelis, Novogrodum aut Narva in Russia, Bergense in Norvvegia, & Brugense in Flandris, quod pòst Antvverpiam in Brabantinos est translatum.

CI. Verum hæc & alia hujus fœderis narrare non est instituti nostri. Adeò multas autem urbes in societatem accipere primi fœderis auctores sunt coacti, quod soli non sufficerent defendendis immunitatibus suis adversus vim & injuriam. Lucri verò exspectatio in adeò multis societatis desiderium excitavit: quod soli scilicet socij ad commerciorum hæc beneficia admitterentur. Quâ de causâ, consensu etiam Principum do-

minorumque contractum fœdus, aliàs Principibus meritò suspectum: quod & hi urbes suas omni commerciorum genere florentissimas esse cuperent. Id vero non minimam Germanici imperii labem arguit, quod ingens adeò societas coierit nulla auctoritate publica. Eo enim effectum, ut cum exteris regnis & provincijs pacta, contractus, conventus sint initi, non publico imperij nomine, sed privato subditarum aliquot urbium. Quod in bene constitutâ republicâ minimè profectò est tolerandum. Fuit autem & ipsis socijs urbibus privatim id noxium: utpote quæ publica Imperij auctoritate destitutæ, solæ excipere vim omnem exterorum populorum coactæ sint. Verùm quo tempore cœpit societas, & aliquot pòst seculis perturbatissima Imperii ratio, & attritâ Cæsarum dignitate, parum in republ. præsidij fuit positum. Vt ergo plurimi alij errores tum commissi, ita & hic recepto tum more contigit. Aliàs haud fortè difficile fuisset, & toti imperio & urbibus socijs consulere ab initio ad illum modum, quem in societatibus mercatorum Indicâ, Americana, Septemtrionali, alijsque instituendis Belgici fœderati Ordines magna cum prudentiæ laude observarunt.

CII. Quamvis verò hæc celeberrima ac nobilis societas ipsis primum centum annis in regibus principibusque, quorum beneficijs nata erat, formidabilem potentiam excreverit, bella quoque pro concessis semel immunitatibus suis cum Danis, Svecis, Anglis alijsque populis magna felicitate gesserit; post annum tamen millesimum quigentesimum sensim cœpit deficere, ita ut anno præter propter sexagesimo pòst, animam prope agere visa fuerit. Actum quidem deinceps anno 71 de instaurandâ societate Hansicâ & renovando civitatum fœdere,

dere, formula quoque fœderis nova in conventu propo-
sita anno 79, à paucis tamen in eam consensum. Aliæ
leges fœderis anno 1604 conscriptæ, nec minus strenuè
à nonnullis laboratum de societate reparanda, sed post
tot etiam labores, magis magisque ad paucas urbes in-
gens illa olim societas magno sane urbium damno con-
tracta est.

CIII. In causas verò ejus decrementi inquiren-
tibus non unæ videntur illæ occurrere. Præcipua for-
tè est sociarum urbium inæqualitas: quæ ut omnium fe-
rè seditionum mater est & causa, ita quoque omnes in
universum societates dissolvere solet. Cum nempe parvæ
urbes exiguum ex hoc fœdere fructum percipere se existi-
marent, pleraque ad se majoribus trahentibus, primum
ab his n gligi societas, mox & relinqui cœpit. Adhoc,
ipsæ illæ exteræ gentes nauticis commercijs operam dare
Hansicorum exemplo didicerunt, quibus tamen alibi
non eæ immunitates concessæ. Hinc orta invidia & so-
cietati sua libertas passim erepta. Quæ alibi frustra ite-
rum quæsita, alibi reparata quidem, non nisi sumtuosis-
simis tamen bellis susceptis. Vnde maximum ærarii
damnum enatum, reliquantibus plerisque, etiam poten-
tiam societatemque ipsam sensim labefactavit. Denique
haud parum detrimenti attulit quoque Hansicis Flandro-
rum & Hollandorum mercaturæ & rei nauticæ studium:
quo illæ gentes ab anno usque millesimo ducentesimo,
cumprimis autem post quingentesimum floruerunt. Pri-
mum enim interceptus monopolii fructus, mox præcipua
nautici commercii vis ab Hansicis in Hollandos tandem
transiit.

CIV. Sed de fœderibus urbium satis. Sine dubio
autem magno & fœderatis urbibus ipsis, & toti Germa-

niæ commodo fuerunt. Nam illis quidem συμμαχικαῖς & tranquillitatem publicam & libertatem popularem aliquot per secula debemus. Vt enim nonnunquam excesserint modum, si verum tamen fateri velimus, absque hoc remedio extrema servitus omnes dudum oppressisset, qualis sanè fuit aliquot centum annis Germaniæ ἀναρχία. Iudicavit idem Caspar Peucerus magnæ doctrinæ & prudentiæ vir; itaque de fœdere Moguntino, *l. 6. Chron.* verba faciens ita loquitur: *Profuit hoc exemplum posteritati. Similibus enim consiliis deinceps & malis publicis obviam itum & multorum audaciam ac molitiones repressas esse constat. Nec aliter servari res communes possunt, publicis periculis augescentibus.* Sic Hansicæ societatis magnam partem beneficio certum est ad eam opulentiam, eamque omnium rerum abundantiam cùm urbes tum & reliquam Germaniam pervenisse. Illa certè Septemtrionis & Britanniæ Galliæve opes cum Germanis, & nostras cum illis vicissim communicavit. Vnde copia rerum & lucri ingens magnitudo. Nec fœdere illo salvo in Germaniam moliri quidquam ausi sunt maritimi exteri populi. Vt securitatem etiam Germaniæ Hansico fœdere aliquot seculis stetisse fatendum sit.

CV. Cæterum quibus præcipue de causis septingentorum annorum spatio, & in hunc numerum & in illam fortunam Germaniæ urbes excreverint, penè jam dictum est. Vnum tamen addendum, de metallorum & salsorum fontium copia, quorum itidem pleraque hoc annorum intervallo aut inveniri aut excoli cœpta. Abundare autem Germaniam hodiè præ alijs Europæ regionibus omnis generis ditissimis metallis ut & salsis fontibus, notum in vulgus est. Illa verò & originem urbibus plurimis dederunt, & immensam pecuniæ

cuniæ

cuniæ vim ſubminiſtrarunt. Hinc verò ſplendore & luxu nimium quantum creſcente, opificum quoque variorum induſtria ad ſummam acuminis laudem penetravit.

CVI. CONESQVENS eſt de Vrbium republica diſſeramus. De illa vero in univerſum ferè licet pronuntiara, poſt Carolinorum tempora juris dicundi vim cum mero mixtoque imperio, magiſtratuum item conſtitutionem, nec non fiſci jura â Cæſaribus partim prodigis largitionibus, partim venditione, partim alijs neſcio quibus modis, in aliorum poteſtatem deveniſſe. Harum mutationum initium multi ab Ottonibus repetunt: quod ex parte verum eſſe, ex parte non, ex ijs quæ addemus patebit.

CVII. Igitur Ottonibus auctoribus, in illis ſanè urbibus quæ in poſſeſſionem ceſſerunt Epiſcopis & Archiepiſcopis, penè per omnem Germaniam, admodum mutavit reſpublica. Quum enim illam hactenus per Comites, Miſſos, Duces adminiſtrari Reges curaſſent, Ottones eandem Epiſcopis ſuis conceſſerunt: falsâ ducti perſuaſione, id cum ad præſentis vitæ felicitatem, tum ad æternæ beatitudinis præmia capeſſenda vel maximè profuturum. Quaſi verò non multò rectius alijs ſacrorum animarumque, alijs verò civilium cura permitteretur: quos magiſtratus omninò diſtinguendos invicem eſſe, jam olim oſtendit & Ariſtot. *6. Polit. c ult.* Plane ſine exemplo autem fuit hæc Epiſcoporum civilis urbiũ cura. Cum enim ex veteri ævo recepto more, non aliam coërcitionis poteſtatem haberent quam pœnitentiæ & excommunicationis, nec aliud ipſorum munus eſſet, quam hodie apud nos eſt alicujus Superintendentis, paulatim adjecta tantum juriſdictio eſt in clericos eorum,

quoad

quod personas & bona: ita ut monachum vel clericum coram solo Episcopo accusare licuerit. Negatum tamen etiam sic Episcopis judicio præsidere, aut bona administrare aliter, quam per constitutos Advocatos. Neque verò ferendus est Albertus Crancius, qui jam à Carolo omnem reipublicæ curam in Saxonia Episcopis vult commissam. Repugnat enim cùm omnibus alijs antiquis monumentis, tum sufficit illi refutando unum illud diploma Caroli Magni quo Episcopatum Bremensem instituit, quod & ipse in Metropoli ac Saxonia recitat, dudum autem historiæ suæ inseruerat Adamus Bremensis *cap. 9.* & post hunc Albertus Stadensis. Ne nunc laudem formulam episcopatibus demandandis usurpari vulgò tunc solitam, quæ habetur apud Marcolphum 1. & 3.

CVIII. Primus autem Bruno à fratre Ottone Magno Ducatum Lotharingiæ accepit, atque ita simul jus gladii temporalis. Itaque rem insolitam narrans VVitichindus *l. 1.* excusandam sibi eam sumpsit exemplo Samuëlis. Verba ipsius sunt: *Brunonem Pontificis summi ac Ducis magni vidimus officium gerentem; ac ne quis eum culpabilem super hoc dixerit, quum Samuelem sanctum & alios pluers, sacerdotes pariter legamus & judices.* Auctor chronici Belgici magni, eandem rem notatu dignam duxit: *Ante hac sua* (Brunonis) *tempora Archiepiscopi Colonienses, non judicio gladij temporalis, sed tantummodo jurisdictione usi baculi pastoralis.* Sicut autem Brunoni fratri Lotharingiam, ita VVilhelmo filio Moguntino Archiepiscopo Thuringiam & Hassiam, alijs alia pleni dominij jure possidenda dedit. Quod latè ostendere hujus loci non est.

CIV. De Episcoporum autem nova in urbes potesta-

testate seorsim nonnihil dicendum. Erant bona Episcoporum ut & monasteriorum jam diu antè, secularibus quæ appellantur judicijs exempta, singulari liberalitate Regum ita curante, adeoque omnibus Episcopalium & monasticorum bonorum caussis dijudicandis, passim Advocati ac Defensores ita dicti à Regibus ipsis præficiebantur. Quod hic probare non attinet. At omnia illa bona intra villarum, agrorum, sylvarum, servorum aliquot, ac similium aliarum paucarum rerum vilitatem consistebant. Ab Ottonibus verò urbes, arces, comitatus, imò integræ provinciæ Episcopis & Monasterijs donari cœperunt. Bene enim Theodoricus de Niem: *Otto primus omnibus penè cathedralibus Ecclesiis in Italiâ, Galliâ, Germaniâ, Burgundiâ & Lotharingiâ constitutis, multas civitates, castra, oppida, villas & multa alia dominia temporalia & Iurisdictiones donavit, atque omnibus illis Ecclesiis propria insignia perpetuò deputavit. Archiepiscopos quoque & Episcopos Ducatibus & Comitatibus & Baroniis communivit, quibus nobiles & potentes vasallos subjecit, ut semper essent ad resistendum, & manu forti paganis & hereticis in oportuno tempore fortunæ.* Hactenus Niemus, qui prudenter notavit *penè omnibus* Episcopis multa adeo largiter ab Ottone donata. Historiam enim ejus ævi accuratè scrutantibus liquet, ab Ottone nonnullis nihil præter decimas datum, & ut plerique Episcopi castra, urbes, & comitatus sint à successoribus Ottonis nacti, aliquos tamen hodieque omnibus illis destitui. Ista verò nova largitione Regum multas passim urbes in potestatem Episcoporum devenisse, certum est.

CX. Cæterum cum in urbibus illis Cæsares, ut alibi hactenus, obtinuissent non tantum potestatem iuris dicundi per Comites & Lagatos, verùm etiam fisco

regio sua & quidem varia fuissent jura, notatu cum primis dignum est, in donandis Vrbibus non eandem semper rationem observatam; sed alibi jurisdictionem & omnia jura fisci, alibi solam illam, alibi partem etiam horum Episcopis cessisse. Manifestum id faciunt tabulæ donationum regiarum ejus ævi, quas omnes hic adducere, alienum est: quædam earum verba paulò post in partem citabimus. Hinc verò liquet, perperam nonnullos si hoc aut illud videant donatum, omnia alia etiam dono illo comprehensa autumare. Quomodo & illi falluntur, qui Episcopis omnibus aut plerisque urbes cathedrales eo statim tempore cessisse credunt, quo urbes ab ijs possideri cœperunt. Facilè enim ostensu est, à multis longo post demum tempore tale quid impetratum, à nonnullis nunquam, qui aliás urbes haud paucas in possessionem acceperunt. Vt proinde in his omnibus ipsæ tabulæ donationum sint consulendæ.

CXI. Ita Chronicon Coloniense vetus *p. 129.* scribit urbis Agrippinensis merum & mixtum imperium ante Brunonem penes Imperatorem fuisse. *p. 131.* hujus Brunonis beneficio liberatam urbem à tributo regio in perpetuum. *p. 132.* inquit: *Quo tempore Saxones sceptrum gerebant Cæsareum, Colonia Episcopali jurisdictioni subdita fuit.* An quid ulterius cesserit tum Episcopis, haud liquet. Quid Episcopo Spirensi ab Ottone Magno in urbem Spiram concessum sit, omnium optimè patet ex diplomate Ottonis III, quo ille avitum donum confirmavit. Recitat illud integrum Lehmannus *l. 4. Chronici c. 3.* Quædam ejus verba hujus argumenti, ita sese habent: *Episcopis donavit ac concessit, ut nullus Dux sive Comes, vel nullus publicus judex ex judiciaria potestate, aut aliqua cujuslibet potestatis ignota persona, nisi solus Episcopus & Ad-*

vocatus

vocatus ipsius suprà dictæ Spirensis Ecclesiæ, ex jussione & concessione nostra deinceps potestatem habeat, pro quocunque negotio, vel pro aliqua re parva aut magna, placitum retinere, seu publicum judicium facere, intra civitatem Spira seu Nemeta vocatam, aut in circuitu extra civitatem, id est, in villa Spira & in marcha, quæ eidem urbi adjacens est, aut aliquid per regale bannum in usum nostri, successorumque nostrorum exigere: neq; aliquid de prædiis, vel de moneta, seu de telonio, vel ex ulla re in fiscum regium transferre. &c. Ex quibus claret, judicijs urbis impofterum præfectum Episcopum & ejus Advocatum, proventus quoque ex prædijs, ex monetaria re, ex telonio alijsque fisco regio hactenus solitos solvi, post hæc remissos. Num vero in totum remissi, an donati Episcopo, non liquet. Cæterum Comitibus erepta cum sit jurisdictio urbis, facilè perspectu est falli Lehmannum, quando *l. 4. c. 2.* Conradum II Imperatorem Spirensem dictum ab urbis præfectura, ætate item Henrici V & Friderici suos urbi Comites fuisse docet. Spirenses enim Comites dicti & illi, qui pago aut Govæ Spirensi præfuerunt.

CXII. Simile verò quid ab Ottone Magno & Episcopo Mindensi datum. Literas Cæsareas servavit nobis auctor Chronici Mindensis. Quæ huc faciunt ita sonant: *Præcipientes ergò jubemus, ut nullus judex publicus (id est, Princeps) vel quilibet ex judiciaria potestate (Comes vel Scabini) in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones dictæ Ecclesiæ quas nunc infraditionem regni nostri legibus possidet, vel quæ deinceps in jura ejus divina potestas voluerit augeri, ad causas audiendas vel freda exigenda, mansiones vel paradas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesiæ Francos, liberos & ecclesiasticos, litones, malam, vel servos cujuslibet conditionis, seu colonos contra rationem distringendos,*

 gendos,

gendos, nec ullas redibitiones, aut illicitas occasiones requirendas, ullo nunquam tempore ingredi audeat, aut bannum sive herbannum, seu ea quæ suprà memorata sunt, ab illis penitus exigere præsumat, &c. Item: *Insuper bannum nostrum & monetam teloniumque sive macellum publicum ibi construi licere, & quicquid ad potestatem nostram pertinere videbatur, eidem Ecclesiæ donavimus.* Quò patet, majori tum dono affectum Mindensem Episcopum quam Spirensem.

CXIII. Trahenda verò huc videntur & illa de Adaldago Episcopo Bremensi, coævo Ottonis Magni, apud Adamum c. 51: *Iste est qui nobis rempublicam restituit.* Item: *Adaldagus primus ut ingressus est Episcopatum, Bremam longo prius tempore potestatibus ac judiciaria manu oppressam, præcepto Regis absolvi, & instar reliquarum urbium immunitate, simulque libertate fecit donari. Præcepta Regis hæc continentia præsto sunt, & alia.* Libertas scil. habita tùm fuit, exemptum esse seculari, quod appellant, judicio, & Episcopi administrationi subesse. Multa scil. indigna à *Comitibus* & *Missis* regijs passus ante populus, ut fieri assolet, & ex ipsis Capitulis Carolinis non potest esse obscurum, In mitius itaque imperium relatus indubiè tum populus, ubi Episcopis cœpit subijci, in libertatem se asseri existimavit. Et verò ejusmodi prorsus fuisse *libertatem* ab Adaldago partam, probant clarè ejusdem Adami verba *c. 122.* de Adelberto: *Et quoniam*, inquit, *magnus Pontifex vidit Ecclesiam, Episcopatumque suum, quem prædecessoris sui Adaldagi prudentia liberaverat, iniqua Ducum potentia iterum vexari, summo nisu reddere conatus est eandem Ecclesiam pristinæ libertati, ita ut nec Dux nec Comes, nec aliqua judicialis persona quampiam jurisdictionem aut potestatem in suo haberet Episcopatu.* Tùm verò ex eodem Adamo constat, Adelberti ætate omni h. e. usque ad annum 972

Bre-

Bremam urbem Episcopo paruisse. Nam & Bezolinum Episcopum muro civitatem cinxisse c. 103, & Adelberti jussu eadem mœnia diruta c.121, ab ejusdem vero ministris impotenti dominatu oppidanos pressos c. 183 fusâ narratione persequitur.

CXIV. Lucem hæc accipiunt ex versiculis nonnullis Dithmari, barbaris illis quidem, in testimonium tamen adduci hic aptissimis, quod VVormatiæ urbis idem fatum exponant, & auctor planè hac ætate Henrici II vixerit, illustri genere & dignitate Episcopali conspicuus. Consensu sc. Ottonis Ducis VVormatiensis oppidum erat concessum Episcopo.

Vrbs Vormacensis gaudet temporibus istis
Libertate sua, cujus manebat in umbra
Hactenus, atque Ducum fuerat sub lege suorum.
Burckard Antistes lætatur & inter heriles
Ex animo proceres, quod non timet amplius hostes
Nunc ex contiguo, longè semotus ab illo.
Aula Ducis, domini domus est, jam prædia Christi
Et judices varios cleris nunc deprimit illos.
Hoc Rex Henricus fecit, pietate coruscus,
Hanc proprius solvens rebus, Christoque remittens.
Annuit ista pius Otto Dux, atque benignus
Munere regali concessit abunde teneri.
Ex hoc lætantes sint semper quique fideles.

Idem Dithmarus de Ottonis II in Episcopatum Mersburgensem liberalitate *l.* 3. ita loquitur: *PAuperem adhuc Episcopatum Merseburgensem largiflua pietate respexit, & ejus provisori Gisilero, quia hunc multum dilexerat, Suencam civitatem cum appertinentibus cunctis, ad servitutem Sancti Iohannis Baptistæ tradidit, & quicquid Merseburgensis murus continet urbis, cum Iudeis & mercatoribus de moneta & foresto &c.*

 permi-

permisit. Quò simul patet verum esse quod diximus, ab Ottone primo non omnibus Episcopatibus amplas adeo divitias concessas, multo minus omnes Episcopos ejus beneficio in urbes cathedrales suas jurisdictionem nactas.

CV. Scilicet VVormacia Henrici II primum benignitate cessit Episcopo. Ab eodem donatum Episcopo Argentinensi Strasburgum scribit Guillimannus *l. de Episcopis Argentinens. cap. 2.* Non probat tamen tabulis quas adfert aliud Episcopo datum quam monasterium S. Stephani: in cujus ditione fuisse opidum, perperam disputat *cap. 4.* Et verò nec ipse negat *palatii regii* nomine audiisse idem Carolinorum ætate, & paulò ante donationem illam Henrici Cæsaris *caput Ducatus Alsatiæ* sub Hermanno Duca appellatur à Dithmaro *l. 5.* quibus temporibus paruisse urbem monasterio, nemini temerè probabitur. Quin fortè fuit urbs in ditione Ducum usque ad familiæ illius interitum. Vrbes autem cathedrales multas in Episcoporum potestatem haud devenisse, constat exemplis Basileæ, Ratisbonæ, Augustæ Vindelicorum, Lubecæ, Suerini, Ratzeburgi aliarumque, quarum rempublicam certum est nunquam in ditionem Episcoporum devenisse. Nempe quæ urbes jam ante peculium quasi Ducum & Comitum potentiorum erant factæ, illarum paucissimæ ab Episcopis occupatæ, utut reliquæ nimia Regum liberalitate ijs cesserint.

CXVI. Cæterùm Episcopi ut hactenus in administratione aliorum bonorum, ita & in urbibus Advocatis sunt usi, adeoque ex eo usque tempore in urbibus quarum jurisdictio Episcopis concessa, judicijs nomine Episcoporum Advocati aut Thumvögte præfuerunt. Qui

Quibus & ſcabinos aut aſſeſſores ex populo eligendi fuit jus, utpote quum in Comitum locum ſucceſſiſſent, quibus hoc olim competierat. Et verò horum alibi major, alibi minor fuit potentia, prout nempe plus aut minus regalium quæ appellantur in Epiſcoporum ditionem conceſſiſſet, quorum illi Advocati miniſtri erant. Hoc verò Advocati munus ab imprudentioribus nonnullis, certis familijs in feudi beneficium collatum, ijſque interdum magnæ potentiæ & dignitatis, adeoque Ducibus imò ipſis Cæſaribus. Quo effectum, ut multarum urbium juriſdictione Epiſcopi paulatim exciderint, pene æterna lege alteri mancipatis juribus ſuis, aut in miniſterium aſcitis ijs, qui & invitis ſuis dominis poterant imperare. Id quod multis oſtendere, hujus argumenti non eſt, ſed ejus quod de bonorum ſacrorum adminiſtratione alibi pluribus eſt exſequendum.

CXVII. Quæ verò Epiſcoporum, eadem penè & Moneſteriorum antiquorum, quæ ferè omnia S. Benedicti vivendi regulam ſolent profiteri, conditio eſt. Namque & his à Cæſaribus villæ regiæ, urbes & arces, alibi cum fiſci juribus, alibi ſine ijs donatæ. Conſilio certè multò minus probando, quam illo priore. Quid enim alienius eſſe debet ab hominibus ἀσκητικὴν profeſſis & vitam contemplativam, quàm negotijs hujus ſeculi ſanctum ſuum otium impendere? Fuit autem & his Advocatis opus, adeoque plerique cum auctoritate & viribus Epiſcopis ipſis eſſent inferiores, præ potentia Advocatorum, aut longi temporis mora ſuarum urbium juriſdictione exciderunt.

CXIIX. Portò ut Epiſcopis & Monaſterijs, ita & Comitibus ac Ducibus, partim pleno dominij jure, partim in feudum, eâdem Regum aut prodigalitate aut negli-

negligentiâ, plurimæ urbes cum fisci regij proventibus cesserunt. Vnde in earum rempublicam eadem vis illis Dominis erat quæ ante Cæsaribus; imò nonnullibi per vim major dominandi vis succrevit. Et verò huic præcipue Cæsarum largitioni debetur, quod pleræque urbes Ducibus, Comitibus, ratione jurisdictionis & fiscalium onerum hodieqne serviant.

CXIX. Eò verò usque & largitionibus illis & negligentiâ Regum, maximè accedentibus immanibus illis turbis ab Henrici usque IV ævo, & paulatim magis magisque imminutâ regiâ vi & auctoritate, tandem perventum, ut penè omnium urbium Germanicarum summa jurisdictio cum omnibus fisci juribus, privatorum Ducum, Comitum, Episcoporum, & Monasteriorum possessio hodie censeatur. Extorquente regibus illa omnia nunc superstitione, nunc necessitate, nunc & apertâ vi. Quâ de re plenius differere, alterius loci est. Id certum, paucas oppidò urbes hanc conditiomem effugisse, puta fortè Aquisgranum, Francofurtum ad Mœnum, Goslariam, Northusam, Molhusium, & si quæ sunt aliæ. Has enim solas in aliorum ditionem non pervenisse dixeris, in oppidanos ipsos translatâ postmodum à Cæsaribus summa illa vicaria jurisdictione cum multis alijs immunitatibus.

CXX. Quamvis verò plerarumque urbium respublica primis illis Germanici Imperij temporisbus ad eum modum ab illis potentioribus regni ordinibus sit occupata; in universum tamen omnium urbium conditionem speculantibus fortè pronunciare liceat, seculo duodecimo præter propter in majorem multò libertatem cœpisse eas exsurgere, initio tamen à paucis facto. Procedente verò tempore multæ ab Episcoporum,

rum,

rum, Ducum, Comitum, Monasteriorum aliorumque imperio ac potestate vel prorsus, vel ex parte liberatæ sunt. Inter has aliis tandem jus suffragii in regni comitijs tributum, adjecto onere conferendi indictos publicè nummos in ærarium regni, quas *Imperiales* vulgò appellamus: aliæ hac quidem dignitate destituuntur, jis tamen immunitatibus gaudent, ut in multis nonnullas prioris illius ordinis vincant, in paucis tantùm Episcopis, Ducibus, Comitibus, Monasterijs & quasi ad eorum solùm reverentiam adstrictæ: aliæ addictius quidem regnantur, etiam ipsæ tamen rempublicam habent pristino liberiorem.

CXXI. Verùm hæc omnia quando & quomodo cœperint, non una opinio est. Namque ante hos centum annos & quod excurrit, videtur multis persuasum aut à Carolo Magno aut ab Ottone III Cæsare urbes aliquas sigillatim regni usui adscriptas, munere Cæsarum multis immunitatibus collatis, & tributo illo suffragandi jure. Posterius narrat inter alios auctor Chronici Coloniensis antiqui, vir cæteroqui haud indoctus & pro captu temporis eximio judicio. Verùm ut omnia alia quæ attexit ille interdum de institutis ab eodem Ottone Electoribus, & regni Ordinum quadripartita serie, fabulosa sunt; ita certum est hujus Ottonianæ constitutionis in omnibus retrò monumentis nec volam nec vestigium reperiri. Nonnullæ porrò urbium quas ille auctor ab Ottone nominatim in hoc ordine vult locatas, tùm temporis nec conditæ quidem erant, ut Lube-

eſt. Caroli M. ævo omnes urbes in univerſum à regijs præfectis fuiſſe adminiſtratas, ſupra oſtenſum: nulla vero earum ſuas ita res geſſit ut nunc fieri videmus, neque ab oneribus fiſci regij ac hunc noſtrum morem fuit immunis. Alij tempus quidem quo cœpit hæc libertas vel incertum putant vel varium, omnem tamen illam Cæſarum dono unicè referunt acceptam. Hos enim Epiſcopis cumprimis, quod illorum vis nimium creviſſet, ſeorſim urbium adminiſtrationem iterum eripuiſſe. Alij aliud cauſantur: plæroſque tamen errare, haud difficile eſt oſtenſu.

CXXII. Et quidem tempus quod attinet, immunitates & privilegia alijs temporibus alias urbes ſeorſim impetraſſe, certum eſt. Certum quoque ne ſingulas quidem urbes libertatem ſuam aliter quam ſucceſſu temporum conſequutas. Origo tamen horum omnium ferè poſt annum CIↃ C. à quo ſc. tempore & numerus urbium & oppidanorum cum frequentia, tum opulentia ferè cœpit: ceu ſupra narratum. Minimè autem verum eſt omnem libertatem à Cæſaribus eſſe, ſed magna pars etiam ab Epiſcopis, Principibus, Comitibus, Nobilibus profluxit. Nec libera donatione omnia impetrata, ſed alia etiam emptione, alia permutatione; alia vi erepta primum, ſubſequuto contractu quodam poſt æquiore titulo poſſideri cœperunt. Sed nec omnium urbium, etiam illarum quas liberas nunc dicimus & Imperiales, eadem libertas, ſed varia admodum, multis hodieque ab Ordinum regni imperio haud abſolutis.

CXXIII. Hæc omnia pro dignitate exſequi prolixius eſt, quàm ut à nobis nunc quidem præſtari poſſit. Quaſi in exemplum itaque pauca tantum adducemus. *Wormatiam* ſupra diximus Henrici II munere Epiſcopo ceſſiſſe:

at

at eadem urbs vectigalium solvendorum in compluribus locis Germaniæ onere liberata est ab Henrico IV: oneribus bidelli, manus mortuæ, alijsque servilibus ab Henrico V; exigua alia adjecit Fridericus Barbarossa, petente id Episcopo: quæ omnia legere est in tabulis Friderici apud Lehmannum *l. 4. c. 22.* Nec verosimile est aliis privilegiis urbem tùm ornatam. *Spira Nemetum* Episcopo subdita per Ottones, ab Henrico V liberata est onere bidelli in bonis defunctorum oppidanorum, ut & ab alijs oneribus fiscalibus; ceu liquet ex tabulis quas recitat Lehmannus *l. 4. c. 22.* Confirmavit eadem nonnullis adjectis Fridericus I, quas tabulas recitat Lehman *l. 5. c. 64.* Idem Henricus V concessit Spirensibus facultatem eligendi duodecim viros ex suo ordine reipublicæ administrandæ: alia quædam indulsit auctoritate Henrici VI Philippus Suevus. Tabulæ extant apud eundem Lehmannum *c. 69.* A sequutis Imperatoribus alia donata sunt, quæ hic recitare non attinet. Etsi verò hac ratione Cæsaribus faventibus Episcopi potestati multum decesserit, vel sic tamen mansit Episcopo facultas constituendi judicium, & de cætero obsequium ac fidelitatem Episcopo ut domino suo hodieque jurant oppidani. Quam rem latè narrat Lehmannus *l. 4. c. 23. & c. 24.* Nihilominus Spiram inter Imperiales primi esse ordinis constat.

CXXIV. *Ratisbonam* regiam urbem appellat ætate Ottonis I Widekindus: eadem post cessit Ducibus, unde Norici Ducatus metropolis audijt ætate Friderici I apud Ottonem Frisingens. *l. 2. de gest. Frid. cap. 28:*

Aventinus, alii. *A Cunrado ultimo Duce Suviæ cives Augustani se suaque in libertatem non parvo asseruerūnt argento:* verba sunt Crusii *annal. p. 3. l. 2. c. 17. Nunc vero utraque subjectione liberati, inposterum ipsimet sibi ex suis municipibus ingenuis proprium senatum eligere & civitatis Curatores, Duumvirosve [Magistros tunc civium dictos,* Burgermeister / *Consules] & Præfectos urbis adhuc* Stadtpfleger *appellari solitos, liberè creare cœperunt, ex quorum consilio & industria totius Reipubl. suæ gubernatio penderet; capitalia tamen judicia, maleficiorumq; actiones, ut olim ita & post hac penes Imperatoris vicarios manserunt.* Et verò ne hactenus quidem capitalium rerum præturam illam potuerunt sibi impetrare: sed nunc penes Comites, nunc penes Duces, nunc penes alios fuit, quà invitis quà volentibus Augustanis. *Ulmam* regiam olim villam Carolus M. donavit monasterio Augiæ, quod divitis audit cognomento: *at à Ludovico Bavaro* (verba iterum sunt Crusij) *impetraverunt Ulmenses, ut solverentur jugo Divitaugiensis monasterii. Itaq; deinde ipsi sibi senatum, consules & tribunos plebis potestate à Cæsare acceptâ, fecerunt Ann. circ. 1346. ita se tunc ferè omnino in libertatem à Richenoensi Abbate vindicarunt. Adhuc tamen Monachis eos infestantibus Carolus IV postea eis privilegia Ludovici confirmavit. Nondum vexare desinentibus claustralibus, in concilio Constantiensi & Basiliensi tandem Fridericus III Ulmam omninò liberavit, cùm ea Monachis dedit grandem pecuniam. Tiguri* fuere à regibus Francorum duo collegia sacra, virorum unum, alterum mulierum instituta. *Penes hæc olim* [scribit Simlerus] *maxima ex parte imperium urbis fuit. Cæterum in arce quæ ad Lemagum edito loco sita olim fuit, Francicorum regum præfecti habitabant, qui collegiorum & urbis advocati erant. Pòst sub Germanis Imperatoribus itidem præfecti dati sunt urbi & collegijs, non tamen qui in arce*

habi-

habitarent, nam hoc munus plærumque Principes viri habebant. Cæterum temporibus illis urbs nihilominus suum consilium habebat virorum 36, è quibus duodecim quadrimestri tempore imperabant. Fuit autem penes illa collegia jus cooptandi idoneos ex oppidanis in illud consilium, donec Fridericus II concessit urbi liberam electionem hujus consilij, & ipsa illa criminalium rerum prætura urbi cesserit, circa annnum 1336, si credimus Stumphij annalibus.

CXXV. Constat porrò â Ducibus Zaringensibus *Bernam, Friburgum* & multa alia præclara oppida possessa: similiter in peculio Ducum Sueviæ innumeras arces & ingentem tunc tractum & complures urbes censitas. Vtraque autem familia seculo decimo tertio exspiravit, nec successorem nacta est, adeoque ut omnia alia, ita & urbes omnes proximè Cæsarum imperio cœperunt subjici qui criminalium rerum præturam sibi servantes, aliorum munerum constitutionem libero oppidanorum arbitrio reliquerunt, confirmatis privilegijs & immunitatibus quas à Ducibus suis jam erant consequuti.

CXXVI. Verùm hæc & alia narrare, singularis erit operæ. Vel ex his pancis tamen patet, non uno modo aut uno tempore natam libertatem & immunitates urbium. Causa verò cur Episcoporum præcipuè ut & Ducum nonnullorum vis in multis urbibus per Cæsares post annum cIↃ c. fuerit accisa, non alia est, quàm quod Saxonicorum Cæsarum nimia liberalitate, Franconici & Suevici Reges senserint altius crevisse nonnul-

opidanorum divitijs, illi in libertatem prono admodum erant animo; ceu fieri assolet. Et verò ab eo usque tempore præ rerum omnium abundantia, præsertim quum numero incolarum florerent, ad altiora nullæ non urbes adspirarunt, pristina tenuitate minimè contentæ. Quam rem cumprimis juvit Ducatuum & Comitatuum in minutas particulas pro multitudine eorum qui illustribus familijs nati erant, divisione: qui mos à seculo usque decimo tertio circiter invalescens, potentiam & Ducum & Comitum plurimum delibavit: ingravescente magis magisque malo, quod in turbis illis reipublicæ, plerique bellum ex bello sererent: unde domi egestas. Ast interea crescente opulentiâ oppidanorum, urbibusque firmiore muro cinctis, contemta paulatim dominorum impotentia, & imperium eorum detrectatum, inde à pecuniæ egenis levi sæpe ære immunitatis & libertatis varia jura redempta, alibi & vi expressa sunt.

CXXVII. Sed de his aliàs latius. Quò verò constet clarius, quantum mutata sit reipublicæ urbicæ ratio quingentis hisce retrò proximis annis, ab illo statu qui Carolinorum temporibus fuit in usu, age rem breviter oculo subjiciamus. Primum nullæ tum urbes in ullius Ducis aut Comitis aut Episcopi patrimonio fuerunt: hodie earum plæreque ab ijs possidentur. Secundò jus constituendi senatum & consules, aut judices vel scabinos, penes regem fuit ejusque præfectos, *Comites* inquam & *Missos*: nunc in plurimis urbibus penes ipsos cives hæc facultas; alibi Ducibus aut Comitibus aut Episcopis id competit; alibi partim his partim illis, Imperatori autem fortè nullibi. Tertiò deliberationes & consultationes oppidanorum de rebus exiguis & vilibus

bus tum institutæ, rebus sc. urbium admodùm accisis: nùnc de bello & pace, de fœderibus, de legibus, aliisque negotiis momenti maximi. Quartò criminalium rerum judicium oppidanis nullis tùm competiit: hodiè idipsum plurimi nacti sunt. Quintò denique in comitiis regni ad suffragia ferenda nulli tum admissi oppidani, sed oppidorum Comites: hodie verò etiam hoc jus haud paucis cessit.

CXXIIX. Quantum itaque mutata sit urbium conditio, in propatulo est. Igitur ratione reipublicæ quidem primaria hodie differentia urbium est, quod aliæ jus habeant suffragij in comitijs regni cum onere contribuendi in publicum regni ærarium: aliæ hoc ipso careant. Prioris generis nonnullæ olim dictæ sunt *liberæ*, nonnullæ *regni* vel *Imperiales*: illæ quæ aut nunquam aut non diu aliis quàm solis Cæsaribus paruissent, præ his quæ serius aliquantò in libertatem assertæ, dignitatis aliquam prærogativam sibi vindicantibus. Inter autem illas nonnullæ & magistratuum & judiciorum omnium plenam habent potestatem, nonnullæ in quibusdam quæ ad magistratuum constitutionem & judicia pertinent, hodieque vel à Cæsare ipso, vel ab Episcopis, Ducibus, Comitibus, Abbatibus dependent. Posterioris ordinis itidem quædam libertimam habent facultatem magistratuum & judiciorum cùm civilium tum criminalium: quædam neque magistratus constituere, neque judicia possunt instituere; nisi auctoritate Principum: quædam denique medio sunt loco, diversæ

men, & quidem munia hæc commissa solis primarijs civibus, insigni genere natis; opificum, institorum & operariorum plebe exclusâ. Neque legas ad consultationes vocatam plebem. Servatum hoc etiam post, ubi jam ipsa eligendi potestas urbibus erat concessa. Hinc antiquitus in Germaniæ opidis Olicharchiæ invaluerunt, & quidem omnis generis, ut illas optimè enumerat Aristoteles unicus civilis prudentiæ magister *4. Polit. cap. 5.* Post annum tamen circiter cIↄ ccc pene ubivis exortâ seditione inter plebem & patricios, mutavit respublica, & popularis status passim introductus est, ita ut hodiè vix una amplius & altera Oligarchia supersit.

CXXX. Quod procul dubio contigit haud aliâ de causâ, quàm quod eo tempore plebs & numero & opibus jam crevisset, suasque tribus passim & collegia haberet, patricij verò haud satis observarent artes conservandæ Oligarchiæ. Ex eo verò pro Olicharchijs variæ passim vel democratiæ vel aristocratiæ vel mixti status nati. Quorum omnium constitutiones, morbos, pericula, salutem, remedia exponere fortassis operæ quidem esset pretium maximum, nos tamen hodie ne attingemus quidem, tam nobile argumentum in aliud tempus rejicientes.

F I N I S.